

บทที่ 5

การเรียกร้องสิทธิสตรีในยุคประชาธิปไตยเบ่งบาน

การศึกษาในบทนี้เป็นความพยายามที่จะอธิบายว่า ภายหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ยุติลง สภาพการเมืองและสังคมไทยเป็นสมัยที่มีประชาธิปไตยอย่างมาก ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกมากขึ้น จากสภาพบรรยากาศที่เอื้อประโยชน์ให้ตัวเอง ทำให้การเรียกร้องของฝ่ายเสรีนิยมมีรูปแบบชัดเจนขึ้น ขณะเดียวกันการเรียกร้องของฝ่ายสังคมนิยมก็มีการดำเนินงานปรากฏออกมาได้โดยมีกลุ่มนักศึกษาสตรีเป็นแกนนำ เรียกร้องสิทธิสตรีตามแนวคิดสังคมนิยม ซึ่งในบทนี้จะได้วิเคราะห์เป้าหมายและวิธีการเรียกร้องสิทธิสตรีของทั้ง 2 ฝ่าย ดังกล่าว

สถานการณ์ของสตรีไทยสมัยประชาธิปไตยเบ่งบาน

สตรีในสังคมไทยมีสถานภาพเสียเปรียบถูกจำกัดสิทธิสืบเนื่องมาจนถึงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสตรี ก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้น แม้ว่าทางคณะกรรมการชำระสะสางประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ที่จัดตั้งโดยรัฐบาลในอดีต จะได้พิจารณาแก้ไขกฎหมายบางมาตราแล้วแต่ยังไม่มีมีการประกาศใช้เป็นกฎหมายออกมาทำให้สตรีถูกจำกัดสิทธิหลายประการอาทิ สิทธิในการเข้ารับราชการบางตำแหน่ง สิทธิในการใช้นามสกุล สิทธิในการจัดการทรัพย์สินของหญิงมีสามี เป็นต้น นอกจากนี้สภาพทางเศรษฐกิจของประเทศที่รัฐบาลสมัยก่อนนำไปผูกพันกับต่างประเทศโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาที่เข้ามาแทรกแซงนโยบายภายในประเทศหลายด้านก่อให้เกิดปัญหาภัยกับสังคมไทย ที่เห็นได้ชัดคือการเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยเพื่อทำสงครามเวียดนามก่อให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจภาคบริการและปัญหา

สังคมอย่างมากในเขตกรุงเทพและตามเมืองใหญ่ทั่วไป และยังเป็นปัญหามากขึ้นเมื่อสหรัฐอเมริกาถอนทัพออกไปภายหลังจากสงครามเวียดนามยุติลง ส่งผลต่อสภาพเศรษฐกิจของประเทศเกิดปัญหาสังคมมากมายจากธุรกิจบริการทางเพศ ประกอบกับการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จากคำแนะนำของธนาคารโลกและผู้เชี่ยวชาญอเมริกันมีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในขณะที่การพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมซึ่งเคยเป็นเศรษฐกิจหลักของประเทศกลับลดลง ฐานะความเป็นอยู่ รายได้ของเกษตรกรตกต่ำลงเกิดภาวะหนี้สิน การสูญเสียที่ดินทำกินเพิ่มมากขึ้น เกิดการหลั่งไหลของแรงงานชนบทสู่เมืองซึ่งเป็นศูนย์รวมการประกอบการในภาคอุตสาหกรรมเพื่อแสวงหาโอกาสที่ดีกว่า ส่วนใหญ่แรงงานอพยพนี้เป็นแรงงานหญิงที่ว่างงานหรือรองานตามฤดูกาล¹ แรงงานหญิงเหล่านี้ขาดความรู้ การศึกษา จึงมีทางเลือกในการประกอบอาชีพน้อยต้องทำงานใช้แรงงานแลกกับรายได้ต่ำ เพราะโรงงานมักจ้างหญิงในอัตราค่าแรงต่ำกว่าชาย โดยทั่วไปค่าแรงของหญิงได้ราวร้อยละ 75-78 ของเงินเดือนชายที่ทำงานอย่างเดียวกันด้วยข้ออ้างว่า หญิงเป็นเพศอ่อนแอ² และหญิงชาวชนบทจำนวนมากประกอบอาชีพในธุรกิจบริการทางเพศ ทั้งจากความสมัครใจและถูกหลอกลวงมา เกิดเป็นปัญหาสังคมขึ้น

จากสภาพของสตรีในสังคมไทยที่สตรีตกอยู่ในภาวะเสียเปรียบ ถูกจำกัดสิทธิดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาสังคม ความเหลื่อมล้ำไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ

¹ จิระนันท์ พิตรปรีชา, โลกที่สี่ (กรุงเทพฯ: มงคลการพิมพ์, 2518), หน้า 39.

² นภาพร โภคัลวัฒน์, "สภาพการทำงานของสตรีและเด็กในโรงงานอุตสาหกรรมทอผ้าในเขตนครหลวงกรุงเทพธนบุรี," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มปป), หน้า 150.

ประกอบเข้ากับบรรยากาศทางการเมืองภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และปัจจัยภายนอกประเทศที่จะกล่าวถึงต่อไปได้ส่งผลให้เกิดการเรียกร้องสิทธิสตรีขึ้นในสังคมไทย

ปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการเรียกร้องสิทธิสตรี

ในสมัยประชาธิปไตยเบ่งบานนี้มีปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการเรียกร้องสิทธิสตรีที่สำคัญ 2 ประการ คือ

ประการแรก เหตุการณ์ 14 ตุลาคม กับการเรียกร้องสิทธิสตรี จากการชุมนุมประท้วงเรียกร้องรัฐธรรมนูญของกลุ่มนิสิต นักศึกษาจำนวนหนึ่งมีการอภิปรายโจมตีรัฐบาลและตัวบุคคลซึ่งได้แก่ จอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และพันเอกณรงค์ กิตติขจร เหตุการณ์ได้ทวีความรุนแรงมากขึ้นจนเกิดการปะทะกันระหว่างตำรวจและกลุ่มผู้ประท้วง ในที่สุดจอมพลถนอมได้ยอมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและเดินทางออกนอกประเทศชั่วคราว เป็นอันสิ้นสุดการประท้วง และรัฐบาลของกลุ่มถนอม-ประภาส-ณรงค์ ก็ถูกโค่นล้มลงเป็นผลให้ฝ่ายทหาร ตำรวจเสียความน่าเชื่อถือลงไปมาก ในขณะที่เดียวกันกลุ่มนิสิต นักศึกษา อาจารย์มหาวิทยาลัยมีบทบาทในการแสดงออกทางความคิดเห็นทางการเมืองมากขึ้น³

ภายหลังการลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพลถนอม กิตติขจร มีการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีแทนเพื่อจัดตั้งรัฐบาลใหม่เตรียมพร้อมสำหรับการร่างรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ และยังโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ 2,346 ท่าน ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติจากสมาชิกสมัชชานี้ 299 ท่าน เพื่อทำหน้าที่

³ลิขิต ชีร์เวคิน, วิวัฒนาการ การเมือง การปกครองไทย, หน้า 194.

สถานิติบัญญัติ⁴ นอกจากนี้ยังมีการแต่งตั้งกรรมการร่างรัฐธรรมนูญเพื่อร่างรัฐธรรมนูญประกาศใช้ใน พ.ศ. 2517

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังกล่าว ส่งผลให้เกิดความเสมอภาคทางการเมืองมากขึ้น การผูกขาดอำนาจทางการเมืองน้อยลง ทำให้ประชาชนจำนวนมากน้อยรู้สึกว่ามีเสรีภาพและความเสมอภาคเท่าเทียมกัน มีความตื่นตัว และกระตือรือร้นที่จะแสดงออกทางการเมือง มีการเรียกร้องเพื่อขอความเท่าเทียมกันในสังคม รวมทั้งมีความสนใจสิ่งพิมพ์ หนังสือที่เป็นวรรณกรรมทางการเมืองที่ชี้นำแนวคิดให้แก่ปัญญาชนในสังคมได้ และจากบรรยากาศดังกล่าวมีส่วนทำให้สตรีเกิดจิตสำนึกที่ต้องปรับตัวตามไปด้วยในการเข้ามามีส่วนร่วมแบกรับปัญหาสังคมและปัญหาของประเทศในฐานะเป็นประชากรส่วนหนึ่ง

ประการที่สอง ปีสตรีสากลและปฏิญญาว่าด้วยความเสมอภาคของสตรี จากกฎบัตรแห่งสหประชาชาติซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกและต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขขององค์การสหประชาชาติกล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2518 อันเป็นปีสตรีสากลตามมติที่ประชุมใหญ่สหประชาชาติลงวันที่ 7 มกราคม 2516⁵ สหประชาชาติได้กำหนดให้มีการประชุมสตรีระหว่างประเทศเนื่องในโอกาสปีสตรีสากลที่กรุงเม็กซิโกซิตีในพ.ศ. 2518 และในที่ประชุมนี้ได้มีการลงมติรับรองปฏิญญาว่าด้วยความเสมอภาคของสตรี และการมีส่วนร่วมในการพัฒนา การสร้างสรรค์สันติภาพ และมีการรับรองแผนปฏิบัติการระดับโลกของทศวรรษแห่งสตรีขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยความเสมอภาค การพัฒนา สันติภาพ พ.ศ. 2518-2528 นอกจากนี้ เนื่องในโอกาสปีสตรีสากล องค์การแรงงานระหว่างประเทศก็ได้ออกปฏิญญาว่าด้วยความเสมอภาคของโอกาสในการทำงาน และการได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมของลูกจ้างหญิง โดยเรียกร้องให้

⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵ มาลี พฤษ์พงศาวัลย์, สตรีกับกฎหมาย, คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจฯ, หน้า 4.

เปิดโอกาสและส่งเสริมให้สตรีเข้ามามีบทบาทในทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ ห้ามนำเรื่องเพศมาเป็นเงื่อนไขในการรับจ้างเข้าทำงาน และห้ามนำเรื่องสถานภาพการสมรส อายุหรือภาระทางครอบครัวมากีดกันหรือเลือกปฏิบัติ ให้สิทธิเรื่องค่าจ้าง โอกาสและสวัสดิการเท่าเทียมกัน เป็นต้น

พร้อมกันนี้ยังได้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการระดับนานาชาติของสตรีภายในระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2518-2523) ให้ประเทศสมาชิกยึดถือไปปฏิบัติ โดยสรุปคือ ขยายการศึกษาสตรีทุกระดับ โอกาสในการประกอบอาชีพ ให้สิทธิทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม กฎหมายแก่หญิงเท่าเทียมกับชาย ปรับปรุงขยายบริการสาธารณสุขไปทั่วทั้งในเมืองและชนบท ส่งเสริมให้สตรีร่วมกันปฏิบัติงานเพื่อยกฐานะของสตรี จัดตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเร่งรัดให้สตรีได้รับความเสมอภาค มีโอกาสและมีส่วนช่วยในงานของชาติอย่างเต็มที่

จากปัจจัยทั้ง 2 ประการนี้ ล้วนแต่มีส่วนกระตุ้นให้กระแสการเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทยเข้มข้นขึ้น เมื่อพิจารณาการเรียกร้องสิทธิสตรีในสมัยประชาธิปไตยแบ่งบาน ระหว่าง พ.ศ. 2516-2519 นั้น อาจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มสตรีฝ่ายเสรีนิยม และฝ่ายสังคมนิยม ซึ่งมีเป้าหมายและวิธีการดำเนินงานเรียกร้องสิทธิสตรีในลักษณะที่แตกต่างกัน

การเรียกร้องสิทธิสตรีของฝ่ายเสรีนิยม

การเรียกร้องของฝ่ายเสรีนิยมในสมัยประชาธิปไตยแบ่งบาน มีวิธีการดำเนินงานก้าวหน้ามากขึ้น กล่าวคือ การเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิสตรีทางกฎหมาย ปรากฏออกมาชัดเจนขึ้น ไม่จำเป็นต้องเลียงไปทำกิจกรรมด้านสังคมสงเคราะห์เหมือนในอดีตบางช่วง ทั้งนี้เพราะบรรยากาศทางการเมืองที่มีความเป็น

ประชาธิปไตย ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพมากขึ้น สิ่งหนึ่งที่เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า ฝ่ายเสรีนิยมดำเนินกิจการเรียกร้องสิทธิสตรีอย่างจริงจัง นั่นคือ การที่มีสมาชิกของ สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายซึ่งเป็นแกนนำฝ่ายเสรีนิยมนี้ ได้มีโอกาสแสดงบทบาท ในสถาบันการเมืองและมีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ พุทธศักราช 2517 ด้วย นอกจากนี้ประเด็นข้อเรียกร้องที่ฝ่ายเสรีนิยมนำมาเสนอขอแก้ไขกฎหมายใน สมัยประชาธิปไตยเบ่งบานนี้ มีวิธีดำเนินการตามลำดับขั้นตอนสอดคล้องกับสถานการณ์ อันเหมาะสม โดยขั้นแรกเสนอขอให้กฎหมายรับรองความเสมอภาคเท่าเทียมกันทั้ง ชายและหญิง ต่อมาได้เสนอขอแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้สอดคล้องกับ รัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะมาตราที่เกี่ยวข้องกับสตรี เรื่องกฎหมายครอบครัว สิทธิใน การทำงาน การประกอบอาชีพของสตรี ในที่สุดเสนอให้แก้ไขกฎระเบียบข้อบังคับ ของกระทรวงและหน่วยงานราชการต่าง ๆ เพื่อเพิ่มสิทธิให้แก่สตรีสอดคล้องกัน ทั้งรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้แก้ไขไปแล้ว

1. วิธีการเรียกร้องสิทธิสตรีของฝ่ายเสรีนิยม

เมื่อมีการแต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อจัดตั้ง รัฐบาลชุดใหม่ขึ้นเตรียมสำหรับการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่และจัดการเลือกตั้งทั่วไป ขึ้น มีการแต่งตั้งสมัชชาแห่งชาติประกอบด้วยสมาชิกทั้งหมด 2,346 คน ในจำนวนนี้ มีสมาชิกที่เป็นสตรี 128 คน ทั้งนี้ให้สมัชชาทั้งหมดต่างลงคะแนนเลือกระหว่างกันให้ เหลือ 299 คน ทำหน้าที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ปรากฏว่าสตรีได้รับการเลือกให้เป็น สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ 16 คน⁶ ในขณะเดียวกันการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นคณะหนึ่งซึ่งในคณะกรรมการชุดนี้มี

⁶ ประถม สัมครพงศ์, "สตรีไทยกับการเมือง," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์

นักหนังสือพิมพ์สตรีท่านหนึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการร่างรัฐธรรมนูญด้วย คือ นางสุมาลี วีระวาทยะ ซึ่งเป็นท่านแรกที่ได้พยายามเรียกร้องให้มีข้อความระบุว่าหญิงและชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน แต่เนื่องจากมีคะแนนเสียงเพียง 1 ใน 17 คน ของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อมีการลงคะแนนเสียงจึงแพ้ ทำให้ตัวร่างรัฐธรรมนูญไม่มีการระบุให้หญิงและชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน

อย่างไรก็ตาม ฝ่ายเรียกร้องสิทธิสตรีแนวเสรีนิยมเห็นว่าเป็นโอกาสอันเหมาะสมที่จะผลักดันให้มีการแก้ไขกฎหมายเพื่อความเสมอภาคกัน เนื่องจากสตรีถูกจำกัดสิทธิด้วยข้อกฎหมายหลายประการอันแสดงถึงความไม่เสมอภาคระหว่างหญิงและชาย ทั้งนี้เพราะมีสมาชิกของสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ได้มีโอกาสเข้าร่วมในสถานิติบัญญัติแห่งชาติด้วย คือ คุณหญิงแรม บุญประสพ และคุณหญิงจันทน์ สันตะบุตร สามารถจะเป็นแกนนำรวมกลุ่มสตรีในสภาได้ ประกอบกับภายนอกมีการรวมกลุ่มสตรีก่อตัวเป็นกลุ่มส่งเสริมสถานภาพสตรีขึ้นเพื่อสนับสนุนและช่วยกันร่างกฎหมายเสนอต่อที่ประชุมสภา โดยมีกลุ่มสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ที่มีสมาชิกเป็นนักกฎหมายสตรีเป็นแกนนำ เพื่อผลักดันให้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่มีหลักประกันว่าให้หญิงและชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน

กลุ่มส่งเสริมสถานภาพสตรีก่อตั้งขึ้นโดยหญิงชายในหลายสาขาอาชีพ เมื่อ พ.ศ. 2517 วัตถุประสงค์หลักที่สำคัญคือ ศึกษาประเด็นที่เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของสตรีการปฏิบัติต่อสตรีในด้านต่าง ๆ ส่งเสริมความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพของสตรี ช่วยเหลือให้สตรีได้รับความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม โดยมีกิจกรรมที่สำคัญคือ เรียกร้องสิทธิสตรีและความเสมอภาค เสนอขอแก้ไขกฎหมายและระเบียบที่ไม่เป็นธรรมต่อสตรี แก้ไขการเลือกปฏิบัติทางเพศในสังคม

สำหรับกลวิธีที่ฝ่ายเสรีนิยมนำมาใช้ในการดำเนินงานนั้น รศ. วิมลศิริ
ช่านาญเวช อุปนายกสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายในขณะนั้น ได้อธิบายว่า

วิธีการเรียกร้องเราทำทุกรูปแบบ จัดอภิปรายที่ไหน ใครเชิญ
เราก็ไป ทางวิทยุเราก็ออกอากาศ บทความทางหนังสือพิมพ์ เราก็
เขียน พิมพ์แผ่นพับเผยแพร่ความรู้เราก็ทำ หาผู้หลักผู้ใหญ่เราก็ไป
คนไหนที่สามีมียอำนาจเราก็ไปเกาแข้ง เกาซาคุณนายขอให้ช่วย เรา
เอาทุกรูปแบบทุกประตุเลยที่จะทำได้ แล้วเรารู้ว่าผู้ชายเขาใจดี
ถ้าเราไปแข็งกร้าวต่อผู้ชายป้ายประท้วงเขาอาจจะฮึดสู้ไม่ให้ แต่ถ้า
เราขอดี ๆ เขาก็ให้⁷

ในการดำเนินงานนั้น สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ยังได้รับความ
สนับสนุนจากกลุ่มองค์กรสตรีอื่น ๆ ด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์ของคุณหญิงจันทร์ สันตะบุตร
นายกสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายในขณะนั้น ได้อธิบายว่า

กลุ่มสตรีในสภาได้มารวมกับข้างนอก ที่เริ่มมีการรวมตัวเป็นสมาคม
ส่งเสริมสถานภาพสตรี จำได้ว่า นายกสมาคมฯก็มาช่วยกันร่างข้อ
เสนอ คือสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายจะทำอะไรต้องมีพวก แล้วเราก็
เป็นหนึ่งในสมาชิกสภาสตรีฯก็มาร่วมกันทำงาน แม้ว่าสมาคมบัณฑิตสตรี
จะเป็นหัวหอก แต่เมื่อถึงเวลาจริง ๆ แล้วเราก็ต้องหาคนมาสนับสนุน⁸

⁷สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์วิมลศิริ ช่านาญเวช, อดีตอุปนายกสมาคม
บัณฑิตสตรีทางกฎหมาย, 29 มิถุนายน 2538.

⁸สัมภาษณ์ คุณหญิงจันทร์ สันตะบุตร, นายกสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย
ระหว่างพ.ศ. 2516-2522, 20 สิงหาคม 2538.

สภาสตรีแห่งชาติก่อตั้งโดยท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2499 เนื่องจากมีสมาคมสตรีสาขาต่าง ๆ เกิดขึ้นจำนวนมากทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จึงได้จัดตั้งสภาสตรีแห่งชาติขึ้น เพื่อให้เป็นศูนย์รวมหรือองค์กรกลางที่รวมหน่วยงานสตรีอื่น ๆ ที่เป็นนิติบุคคลทั้งหมดไว้ด้วยกันจะได้มีพลังสนับสนุนซึ่งกันและกัน

ประเด็นแรกที่ฝ่ายเสรีนิยมเรียกร้องก็คือ เสนอให้มีบทบัญญัติรับรองความเสมอภาคกันในรัฐธรรมนูญ โดยมีกลุ่มสตรีที่อยู่ในสภานิติบัญญัติแห่งชาติ 16 ท่าน คือ นางกุหลาบ มลลิกะมาศ, นางบรรจง นิवासบุตร, คุณหญิงจันทน์ สันตะบุตร, คุณหญิงบุญเลื่อน เครือตราชู, คุณหญิงจินตนา ยศสุนทร, คุณหญิงแรม (พรหมโบล) บุญยประสพ, นางชันทัด ปิยะอุย, คุณหญิงเลอศักดิ์ สมบัติศิริ, นางดวงเดือน ณ เชียงใหม่, คุณหญิงสมศรี เจริญรัชตภาคย์, นางเต็มศิริ บุญยสิงห์, คุณหญิงสุภาพ วิเศษสุรการ, นางสุรีย์พันธ์ มณีวัตร, คุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร, คุณหญิงอัมพร มีสุข และนางเสริมศรี เอกชัย ร่วมกันสนับสนุนกับสตรีในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญคือ นางสุมาลี วีระไวทยะ ให้ผ่านมาตรา 28 ที่บัญญัติไว้ว่า "บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การจำกัดสิทธิและเสรีภาพอันเป็นการฝ่าฝืนเจตนารมณ์ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้" ซึ่งในที่ประชุมสภา กลุ่มสตรีฝ่ายเสรีนิยมได้ร่วมกันผลักดันมาตรา 28 นี้กันอย่างเต็มที่ และช่วยกันแก้ข้อสงสัยของสมาชิกสภานิติบัญญัติฝ่ายชายต่อการให้สิทธิแก่สตรีเสมอภาคกับชาย ตัวอย่างคำอธิบายของสมาชิกสภานิติบัญญัติที่เป็นสตรีมีดังนี้

คุณหญิงแรม (พรหมโบล) บุญยประสพ สมาชิกสตรีท่านหนึ่งในสภานิติบัญญัติ และสมาชิกของสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ได้เรียกร้องให้สมาชิกชายช่วยสนับสนุนบทบัญญัติ ดังได้ชี้แจงว่า สตรีไทยต่างก็ปรารถนาตายร่วมกับชายในเวลาเกิดทุกข์เสียอยู่แล้ว ในเวลาที่มีความสุขร่วมกันนั้นก็ขอให้ฝ่ายชายช่วยเหลือเพศหญิง

ด้วย การครองเรือนทำให้สตรีต้องเสียสละเพื่อครอบครัวอย่างหนักมากแล้ว^{๑๐}

นางชนิดต์ ปิยะอุย สมาชิกหญิงอีกท่านได้ร่วมอภิปรายว่า กฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ตัดสิทธิสตรีที่มีครอบครัว เหลือเพียงไม่ถึงครึ่งของชาย ทั้งที่เมื่อเกิดมาก็ได้สิทธิทัดเทียมกัน นับเป็นกฎหมายที่ทำลายความสุขของครอบครัว สตรีส่วนใหญ่ยังคงยอมอยู่ในกรอบประเพณีที่ต้องการให้ชายเป็นผู้นำขณะเดียวกันก็ต้องการได้ใช้สิทธิเท่าเทียมกับชายในด้านกฎหมายด้วย^{๑๐}

คุณหญิงจันทน์ สันตะบุตร สมาชิกสตรีอีกท่านได้ร่วมอภิปรายสนับสนุนว่า สตรีไทยมีสิทธิเป็นแค่บุคคลชั้น 2 กฎหมายกับขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นคนละส่วนกัน ไม่ว่าสตรีจะได้สิทธิเพิ่มขึ้นอย่างไรก็จะต้องเข้าครัวหุงข้าวให้สามีกินต่อไป ฝ่ายหญิงพร้อมจะทำหน้าที่เท่ากับชายแต่โอกาสไม่เปิดให้ เช่นทุกวันนี้สตรีได้เข้าฝึกอบรมเป็นอาสาสมัครรักษาดินแดน ฝึกยิงปืน เป็นลูกเสือชาวบ้าน พร้อมทำหน้าที่เช่นชายขอให้รัฐบาลกำหนดมา^{๑๑}

นางเต็มศิริ บุญยสิงห์ สมาชิกสตรีอีกท่านที่ได้ร่วมอภิปรายว่า หญิงต่ำต้อยกว่าชายถึง 2 ทาง คือ ทางกฎหมายและทางขนบธรรมเนียมประเพณี ถ้าหากสภายอมให้มาตรา 28 ผ่านไป ก็เท่ากับช่วยปลดปล่อยสตรีให้พ้นความไม่เป็นธรรมทาง

---

^{๑๐} สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (ชุดที่ 2) ครั้งที่ 50-54 พ.ศ. 2517 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย, 2533), หน้า 612-630.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน.

กฎหมาย และสตรีพร้อมจะยอมรับความท้าทายด้านชนบทกรรมนิยมประเพณี อย่าง
เต็มใจ¹²

การร่วมมือร่วมแรงของบรรดาสมาชิกสภานิติบัญญัติดังกล่าว ส่งผลให้ที่
ประชุมสภามีมติผ่านมาตรา 28 ด้วยคะแนนเสียงข้างมาก 91 ต่อ 37 คะแนน ทำให้
รัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2517 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ระบุข้อความชัดเจนว่า
"ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน"

หนึ่งในขณะที่มีการพิจารณารัฐธรรมนูญอยู่นั้น ทางสมาคมบัณฑิตสตรีทาง
กฎหมาย ได้ยื่นหนังสือต่อกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 30
เมษายน 2517 เพื่อเสนอความเห็นในการขอแก้ไขรัฐธรรมนูญเพิ่มเติม ดังนี้

มาตรา 46 "บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร
การจำกัดเสรีภาพเช่นว่านี้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่ง
กฎหมายเฉพาะเพื่อความปลอดภัยของประเทศหรือสวัสดิภาพของประชาชน หรือการ
ผังเมือง หรือเพื่อรักษาความสัมพันธ์ในครอบครัว [ขีดเส้นใต้โดยผู้วิจัย]

ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าว สตรีกลุ่มนี้เห็นว่าเป็นการเปิดช่อง
ให้มีกฎหมายที่ตัดเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ของหญิงมีสามี โดยอ้างว่าเพื่อรักษา
ความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งโดยปกติสามีภรรยาย่อมยินดีที่จะอยู่ร่วมกัน แต่ถ้ามีความ
จำเป็นที่จะต้องแยกกันอยู่ก็ย่อมหาทางที่จะไปอยู่ร่วมกันจนได้ ส่วนคู่สมรสที่บาดหมาง
กันนั้นไม่ควรมีกฎหมายใดบังคับให้ต้องอยู่ร่วมกัน เพราะการที่จำใจอยู่ร่วมกันกลับจะ
ยิ่งทำลายความสัมพันธ์มากขึ้น ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องจำกัด เสรีภาพของ

¹² เรื่องเดียวกัน.

บุคคลในการเลือกถิ่นที่อยู่ จึงมีการเสนอให้ตัดข้อความที่ว่า "เพื่อรักษาความสัมพันธ์ในครอบครัว" ออกจากมาตรา 46

มาตรา 47 "บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบอาชีพ การจำกัดเสรีภาพเช่นนี้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อความปลอดภัยของประเทศหรือเศรษฐกิจแห่งชาติ หรือสวัสดิภาพของประชาชน หรือการผังเมือง หรือเพื่อรักษาความสัมพันธ์ในครอบครัว"

มีการเสนอให้ตัดข้อความ "เพื่อรักษาความสัมพันธ์ในครอบครัว" ออกเช่นกัน เพื่อให้สตรีมีเสรีภาพในการเลือกประกอบอาชีพ เนื่องจากมีความเห็นว่าสตรีก็เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศไม่น้อยกว่าชาย และจะเป็นการสอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งประเทศไทยได้รับรองแล้ว

ซึ่งทั้ง 2 มาตราข้างต้นมีการแก้ไขให้เป็นไปตามข้อเรียกร้องดังกล่าว

มาตรา 88 "รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการสังคมสงเคราะห์ เพื่อสวัสดิภาพและความผาสุกของประชาชน"

ได้เสนอให้เพิ่มข้อความ เป็นวรรคสองว่า "รัฐพึงทูลำรุงเยาวชนในด้านสวัสดิการ สุขภาพ อนามัย การศึกษาและอาชีพ"¹³

เมื่อฝ่ายเสรีนิยมสามารถเรียกร้องให้ชายและหญิงมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญดังกล่าวมาแล้ว ก็ได้ดำเนินการเรียกร้อง

¹³ สุกัทร่า สิงหลกะ, สิทธิสตรีประวัติและวิวัฒนาการของการเรียกร้องสิทธิสตรีไทย, หน้า 154-155.

ขั้นต่อมาคือขอแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ทั้งนี้เนื่องจากใน มาตรา 236 ซึ่งเป็นบทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้รัฐต้องรีบดำเนินการ ปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ตลอดจนการบัญญัติกฎหมายขึ้นใหม่เพื่อรองรับหลักการเรื่อง ความเสมอภาคทางเพศภายใน 2 ปี นับตั้งแต่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2517 ทางรัฐบาลจึงได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อทำหน้าที่แก้ไข ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญให้แล้วเสร็จทันตาม กำหนดเวลา คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยสตรี 6 คนคือ คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ, คุณหญิงแว่ม (พรหมโอบล) บุญยประสพ, คุณหญิงจันทน์ สันตะบุตร, คุณหญิงบัวเขียว รังคศิริ, คุณสุนีรัตน์ เตลานและคุณพรรณทิพา วัชโรบล¹⁴ ซึ่งแต่เดิมมีสตรีเพียง 2 ท่าน ต่อมาทางกลุ่มสตรีเรียกร้องให้เพิ่มกรรมการสตรีอีกเพื่อความยุติธรรมใน การลงคะแนนเสียง จึงได้มีการปรับเป็นชาย 6 คน หญิง 6 คน เท่ากัน โดยมี นายใหญ่ ศวิตชาติ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมขณะนั้นเป็นประธาน

ขณะที่กำลังมีการพิจารณาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2475 อยู่นั้นสตรีฝ่ายเสรีนิยมก็พยายามเคลื่อนไหวเผยแพร่แนวความคิดสู่สาธารณชนเพื่อ ขอความร่วมมือและเสียงสนับสนุนเรื่องสิทธิสตรี มีการดำเนินงานเผยแพร่ด้วยวิธี ต่าง ๆ ทั้งการจัดอภิปราย การบรรยายตามสถานที่ต่าง ๆ การประชาสัมพันธ์ ผ่านทางสื่อวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ดังเช่น การทำหนังสือถึงสมาชิกสภานิติ- บัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2517 เสนอให้มีการพิจารณาแก้กฎหมาย อันเกี่ยวกับสตรีให้เป็นผลสำเร็จโดยเร็ว¹⁵ การอภิปรายเรื่อง "ปีสตรีระหว่าง ประเทศ" ณ สถานที่โทรทัศน์ช่อง 3 เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2518 ซึ่งแจ้งว่า

¹⁴ สุภัทรา สิงหลกะ, สิทธิสตรีประวัติและวิวัฒนาการของการเรียกร้อง สิทธิสตรีไทย, หน้า 240.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

การให้สิทธิเสมอภาคแก่สตรีนั้น มิใช่เพื่อประโยชน์ของสตรีกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ทำเพื่อประโยชน์และความเจริญก้าวหน้าของประเทศ แม้ว่าสตรีอยากได้สิทธิเสมอภาค แต่ก็ไม่มีสิทธิของสตรีที่ต้องกระทำอยู่เสมอ เช่น หน้าที่การเป็นแม่บ้าน เป็นผู้ดูแลครอบครัว เลี้ยงดูลูก ช่วยเหลือบิดามารดา¹⁶

การบรรยายเรื่อง "ความเสมอภาค" ในที่ประชุมสภาสตรีแห่งชาติ เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2518 มีผู้ร่วมบรรยาย 3 ท่าน คือ คุณหญิงจันทน์ สันตะบุตร นางวิมลศิริ ชำนาญเวช และ คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ ได้ร่วมกันชี้แจงการดำเนินงานของสมาคมบัณฑิตสตรีฯ การเรียกร้องสิทธิสตรีทางกฎหมาย ตั้งแต่ในอดีต ซึ่งการเรียกร้องนั้นไม่ได้หมายความว่าต้องการแข่งขันกับชายหากต้องการให้ชายตระหนักถึงความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับชาย ควรให้สิทธิทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมแก่สตรี ควรให้ความสำคัญในคุณค่าของสตรี เปลี่ยนทัศนคติของสตรีใหม่ให้มีความกระตือรือร้นในสิทธิและหน้าที่ของตน หากสตรียังคงยึดถือค่านิยม ทัศนคติเดิมอยู่ การที่รัฐธรรมนูญให้ความเสมอภาคแก่สตรีย่อมไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด¹⁷

เรื่อง "กฎหมายใหม่" พุดทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2519 ได้ชี้แจงถึงการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ต้องพิจารณากฎหมายไม่ให้ขัดกับรัฐธรรมนูญ และหากการแก้ไขดังกล่าวไม่เป็นที่พอใจก็อาจจะแก้ไขทีหลังได้ แต่ตอนนีขอให้ทดลองใช้กฎหมายใหม่ไปก่อน ว่าจะเหมาะสมหรือไม่¹⁸ เป็นต้น

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83-84.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85-88.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111-112.

จากการดำเนินงานเรียกร้องสิทธิสตรีโดยขอแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งมีการเคลื่อนไหวผ่านทางสถาบันการเมืองและการเผยแพร่แนวความคิดเรื่องความเสมอภาคสู่สังคมทั่วไป ทำให้ข้อเรียกร้องของฝ่ายเสรีนิยมประสบผลสำเร็จ มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 16 ตุลาคม 2519 ส่งผลให้สตรีได้รับสิทธิทางกฎหมายเพิ่มขึ้นหลายประการ โดยเฉพาะบรรพ 5 ว่าด้วยเรื่องครอบครัว มีข้อกำหนดหลายมาตราที่ได้รับการแก้ไขให้หญิงและชายมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ดังนี้

ประการแรก กฎหมายการจัดการทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา ได้ระบุให้สามีภรรยาต่างต้องขอความยินยอมจากกันและกันในการทำนิติกรรมทุกชนิด

ประการที่สอง กฎหมายเกี่ยวกับการหย่าร้างมีการเพิ่มเหตุหย่าให้สตรีมีสิทธิฟ้องหย่าได้ หากพบว่าสามีอุปการะหรือยกย่องหญิงอื่นฉันทภรรยา

ประการที่สาม กฎหมายการแบ่งสินสมรสได้ระบุว่าการแบ่งสินสมรสให้ชายหญิงได้คนละส่วนเท่า ๆ กัน โดยไม่ต้องคำนึงว่าฝ่ายใดมีสินเดิมมาหรือไม่

ประการที่สี่ กฎหมายเกี่ยวกับค่าอุปการะเลี้ยงดูให้สิทธิสามีภรรยาฟ้องเรียกค่าทดแทนจากคู่หย่าและจากชายหรือหญิงอื่นได้ที่มาแย่งคู่สมรสของตนและให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ชำระเงินทดแทนครั้งเดียวหรือแบ่งชำระเป็นงวด ๆ

ในปีสตรีสากล พ.ศ. 2518 ฝ่ายเสรีนิยมเรียกร้องสิทธิสตรี ได้เคลื่อนไหวขอให้แก้ไขระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ของหน่วยงานราชการที่จำกัดสิทธิสตรี เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ ฝ่ายเสรีนิยม ได้เรียกร้องให้กระทรวงและหน่วยงานต่างๆ ได้พิจารณาแก้ไขระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับสตรี ให้มีความเท่าเทียมกับชาย ดังปรากฏในปี พ.ศ. 2518 ประเทศไทยได้จัดงานวันปีสตรีสากลขึ้น ทางรัฐบาลได้มอบหมายให้คณะกรรมการอำนวยการจัดปีสตรีสากลรับผิดชอบ ซึ่งทางคณะกรรมการดังกล่าวได้จัดตั้งคณะทำงานพิจารณาเรื่องความเสมอภาค โดยมีคุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ จากสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายเป็นประธานคณะฯ เพื่อ

ทำการศึกษาค้นคว้าและพิจารณากฎหมายทั้งกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายอาญา กฎหมายแรงงาน กฎหมายระหว่างประเทศ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี กล่าวคือ พยายามศึกษาว่ายังมีปัจจัยใดบ้างที่ทำให้สตรีไม่ได้รับสิทธิเสมอภาคเท่าเทียมกับชาย¹⁰

จากการศึกษาดังกล่าวคณะทำงานได้ทำรายงานสรุปผลส่งถึงคณะกรรมการอำนวยการจัดปีสตรีสากล ในวันที่ 6 มิถุนายน 2518 เพื่อยื่นข้อเสนอให้รัฐบาลและหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องดำเนินการแก้ไขกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่ทำให้หญิงและชายไม่เสมอภาคกัน ข้อเสนอแนะของคณะทำงานเรื่องเสมอภาค สรุปได้ว่า ควรมีการแก้ไขระเบียบข้อบังคับที่เป็นอุปสรรคในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. สิทธิในการรับราชการ ซึ่งสตรีถูกจำกัดสิทธิมิให้เข้ารับราชการบางตำแหน่ง เช่น

1.1 ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยลงวันที่ 6 พฤษภาคม 2512 ห้ามแต่งตั้งสตรีเข้ารับราชการบางตำแหน่งในกรมการปกครอง

1.2 กฎกระทรวงมหาดไทย ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2504) ออกตามความใน พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ พ.ศ. 2503 มาตรา 25 ห้ามสตรีเป็นพนักงานอัยการ

1.3 กฎกระทรวงยุติธรรม ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2502) ออกตามความใน พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2497 มาตรา 22 ห้ามสตรีเป็นผู้พิพากษาในศาลอื่น นอกจากในศาลคดีเด็กและเยาวชน

1.4 ข้อบังคับกระทรวงเกษตร พ.ศ. 2510 กำหนดว่าตำแหน่งในกองเกษตรสัมพันธ์ (เฉพาะในหน่วยบินเกษตร) ไม่เหมาะสมแก่การแต่งตั้งสตรีเข้ารับราชการ

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

2. สิทธิในการเดินทาง กระทรวงการต่างประเทศ มีระเบียบเกี่ยวกับการออกหนังสือเดินทาง กำหนดให้สตรีมีสามีต้องได้รับความยินยอมจากสามีก่อนจึงจะออกหนังสือเดินทางไปต่างประเทศให้แม้จะมีผู้ค้ำประกันแล้วก็ตาม แต่ฝ่ายสามีเมื่อจะเดินทางไปต่างประเทศไม่ต้องได้รับความยินยอมจากภรรยา เป็นการจำกัดเสรีภาพในการเดินทางของสตรี

3. การจดทะเบียนสมรสซ้อน เห็นว่า พ.ร.บ. จดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2478 ยังมีข้อบกพร่อง เป็นเหตุให้มีการจดทะเบียนสมรสซ้อนเกิดความแตกแยกบาดหมางในครอบครัว เกิดปัญหาการล่อลวงหญิงให้จดทะเบียนสมรสด้วยหลาย ๆ คน แล้วนำมาขายบังคับให้เป็นโสเภณี เมื่อหญิงโสเภณีถูกจับกุมชายที่จดทะเบียนก็จะนำเอาทะเบียนสมรสมาแสดงเพื่อขอประกันตัวออกไปทำให้ยากแก่การปราบปรามและเป็นการกีดกันทางเพศเสมือนหญิงเป็นสินค้า จึงเสนอทางป้องกันการจดทะเบียนสมรสซ้อนเป็นต้นว่า ในบัตรประจำตัวประชาชนให้มีรายการแสดงฐานะทางการสมรสไว้ด้วย หากมีการตาย หย่า หรือการสมรสถูกเพิกถอนก็ให้แก้ในบัตรประจำตัวทุกครั้ง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการเรียกร้องสิทธิสตรีของฝ่ายเสรีนิยมในสมัยประชาธิปไตย เบ่งบานนี้ ภายใต้แกนนำสำคัญ คือ สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายมีสมาชิกเป็นนักกฎหมายสตรีที่มีความชำนาญในข้อกฎหมาย โดยมีเป้าหมายเพื่อขอแก้ไขกฎหมายบางมาตราที่จำกัดสิทธิไม่ให้ความเสมอภาค เริ่มจากการเคลื่อนไหวให้รัฐธรรมนุญฉบับใหม่ที่กำลังพิจารณาอยู่ขณะนั้นมีข้อความระบุถึงความเท่าเทียมเสมอภาคกันทั้งหญิงและชาย หลังจากนั้นก็เรียกร้องขอแก้ไขกฎหมายครอบครัวในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้สอดคล้องกับบทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนุญเพื่อเน้นย้ำว่าสตรีมีสิทธิเท่าเทียมกับชาย เป้าหมายสุดท้ายคือการแก้ไขกฎระเบียบข้อบังคับของกระทรวงต่าง ๆ โดยเฉพาะเรียกร้องให้เปิดโอกาสในการเข้ารับราชการแก่สตรีได้ทุกตำแหน่ง ซึ่งข้อเรียกร้องของสตรีฝ่ายเสรีนิยมดังกล่าว ทางสมาคมฯ แกนนำสำคัญของฝ่ายเสรีนิยมได้ดำเนินการเคลื่อนไหวในลักษณะที่แตกต่างไปจากการดำเนินงานในอดีต

การดำเนินงานของกลุ่มสตรีฝ่ายเสรีนิยม มีวิธีการเคลื่อนไหวโดยการขยายบทบาทไปสู่สถาบันการเมือง มีความพยายามที่จะผลักดันให้สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมและมีบทบาททางการเมือง การบริหารประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงบทบาทในสภา ดังปรากฏว่ามีสตรีเป็นผู้แทนราษฎร เป็นคณะกรรมการต่าง ๆ ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยรัฐบาลหลายท่าน ซึ่งกลุ่มสตรีฝ่ายเสรีนิยมนี้ยังจัดกิจกรรมเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ การเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีสู่สาธารณชน ผู้สนใจทั่วไปอีกด้วย ซึ่งการดำเนินงานในลักษณะดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสิทธิสตรีขึ้น

อย่างไรก็ตาม การเรียกร้องสิทธิสตรีในสมัยประชาธิปไตยเบ่งบานระหว่าง พ.ศ. 2516-2519 นี้ ทำให้เกิดปฏิกิริยาแก่สังคมโดยทั่วไปซึ่งการวิเคราะห์ในรายละเอียดของปฏิกิริยาจากสังคมเหล่านั้นตลอดจนผลการดำเนินงาน จะได้ทำการศึกษาในบทต่อไป

การเรียกร้องสิทธิสตรีของฝ่ายสังคมนิยม

การพัฒนาความคิดในหมู่นักศึกษาปัญญาชนมีมากขึ้นประกอบกับความขัดแย้งทางการเมืองในกลุ่มชนชั้นปกครองขยายตัวขึ้น เป็นเหตุให้รัฐบาลต้องผ่อนคลายความตึงเครียดด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2511 ทำให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางความคิดมากขึ้นกว่าแต่ก่อน การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งนี้ได้จุดประเด็นให้ปัญญาชนสนใจในเรื่องการเมือง โดยเฉพาะเรื่องของสิทธิเสรีภาพมีการพูดถึงปัญหาสังคม ปัญหาเศรษฐกิจ มีการออกหนังสือสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาแสดงให้เห็นถึงการปฏิเสธค่านิยมต่าง ๆ และความคิดเดิม การคัดค้านนโยบายและการบริหารของรัฐบาล มีการเรียกร้องให้นักศึกษา ปัญญาชนหันมาให้ความสนใจและร่วมรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น ประกอบกับขณะนั้นมีการเคลื่อนไหวต่อต้านสงครามเวียดนามของคนหนุ่มสาวชาวอเมริกัน ส่งผลให้เกิดความตื่นตัวต่อ

ปัญหาที่เป็นประเด็นทางการเมืองแก่นักศึกษาและปัญญาชนไทยให้ตระหนักถึงภัยที่เกิดจากการคุกคามของอำนาจจักรวรรดินิยม และการที่สหรัฐอเมริกาเข้ามาทำสงครามในภูมิภาคนี้โดยใช้ประเทศไทยเป็นที่ตั้งฐานทัพสำคัญทำให้นักศึกษา ปัญญาชนไทยเริ่มตระหนักว่าประเทศไทยเองกำลังถูกคุกคามจากอำนาจจักรวรรดินิยม ก่อให้เกิดกระแสการคัดค้านลัทธิจักรวรรดินิยมควบคู่ไปกับการต่อต้านระบบค่านิยมเดิม

ในเดือน พฤศจิกายน 2514 จอมพลถนอม แก้วไสสถานการณ์โดยทำรัฐประหารรัฐบาลของตนเอง มีการยุบสภาและเลิกใช้รัฐธรรมนูญ กลับยังเพิ่มความรู้สึกต่อต้านการกระทำของรัฐบาลเผด็จการมากขึ้น ความไม่พอใจในการใช้อำนาจเผด็จการและความตื่นตัวทางการเมืองมีมากยิ่งขึ้นเมื่อรัฐบาลออกประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 299 เมื่อพ.ศ. 2515 หรือที่นักศึกษา ปัญญาชนในขณะนั้นเรียกกันว่า "กฎหมายโบว์ดำ" เนื่องจากในประกาศคณะปฏิวัตินี้ดังกล่าวได้ให้อำนาจฝ่ายบริหารสามารถแทรกแซงฝ่ายตุลาการได้ยิ่งเพิ่มกระแสการต่อต้านและปลุกจิตสำนึกการเข้าร่วมต่อสู้กับอำนาจเผด็จการเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพ ตั้งค่าให้สัมภาษณ์ของจิระนันท์ พิตรปรีชา อดีตเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ในช่วง พ.ศ. 2516 ที่กล่าวถึงสถานการณ์ภาพสังคมไทยในขณะนั้นว่า

ความขัดแย้งมันสะสมมาตั้ง 20 ปี ในสังคมไทย มันระเบิด
 ดอออกมาตุ้มเตี้ยว พอไม่มีอำนาจรัฐที่เข้มแข็งและควบคุมได้เหมือน
 แต่ก่อน²⁰

---

²⁰ สัมภาษณ์จิระนันท์ พิตรปรีชา, อดีตเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ระหว่างพ.ศ. 2516-2518, 4 พฤษภาคม 2538.

นอกจากนี้การดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจ ในลักษณะเน้นภาคอุตสาหกรรม และการลงทุนจากต่างประเทศ ในขณะที่การพัฒนาทางด้านเกษตรกรรม ซึ่งเคย เป็นเศรษฐกิจหลักของประเทศกลับลดลง ฐานะความเป็นอยู่ รายได้ของเกษตรกรตกต่ำลง เกิดภาวะหนี้สิน การสูญเสียที่ดินทำกิน จึงเกิดการหลั่งไหลของแรงงานชนบท มาสู่เมืองที่เป็นศูนย์รวมการประกอบการในภาคอุตสาหกรรม ทั้งนี้เพราะรายได้ของ ชาวชนบทกับในเมืองแตกต่างกันมาก พิจารณาได้จากความแตกต่างทางรายได้ระหว่าง เกษตรกรกับชาวเมือง ดังที่นำมาแสดงไว้ในตารางที่ 7 แรงงานเหล่านี้ก่อให้เกิด ชุมชนแออัดในเขตเมืองและปัญหาสังคมหลายประการ ประกอบกับการสร้างบรรยากาศ การลงทุนโดยมีประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติแรงงาน พ.ศ. 2499 ที่อนุญาตให้ตั้ง สหภาพแรงงานเพื่อรวมตัวเจรจาต่อรองและนัดหยุดงานได้นั้นเสีย เป็นการตัดสิทธิ เสรีภาพในการรวมตัว เรียกร้องค่าแรงงานของพวกลูกจ้าง ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ ของผู้ใช้แรงงานแย่งลง ถึงแม้ว่าต่อมาได้มีประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 103 และ ประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อพ.ศ. 2515 เรื่องการคุ้มครองแรงงานหมวด 4 ข้อ 26 ระบุว่า "แรงงานอันมีลักษณะ คุณภาพและปริมาณอย่างเดียวกันให้นายจ้าง กำหนดค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา และค่าทำงานในวันหยุดเท่ากัน ไม่ว่าลูกจ้างจะเป็น ชายหรือหญิง"²¹ แต่ในทางปฏิบัติทั่ว ๆ ไป นายจ้างมักจ้างแรงงานหญิงในอัตรา ต่ำกว่าชาย ประกอบกับจำนวนแรงงานหญิงมีมาก แต่ความต้องการจ้างงานมีน้อย เป็นเหตุให้ผู้ใช้แรงงานต้องยอมรับค่าจ้างในอัตราที่ต่ำแม้ถูกเอาเปรียบก็จำต้องยอม ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในสังคม นอกจากนี้มีการกำหนดบทลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนด้วย ตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 103 ข้อ 8 ระบุว่า "นายจ้างหรือลูกจ้างผู้ใดฝ่าฝืนหรือ ไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งออกตามความในข้อ 2 ต้องระวาง

²¹ โทศล วิชัยดิษฐ์ (รวบรวม), ประมวลกฎหมายแรงงานฉบับแก้ไขเพิ่มเติม อย่างสมบูรณ์, หน้า 98.

ตารางที่ 7 แสดงรายได้ต่อคนของเกษตรกรและชาวเมือง

พ.ศ.	รายได้ต่อคนของเกษตรกร (บาท)	รายได้ต่อคนของชาวเมือง (บาท)
2503	1,044	6,434
2513	1,310	8,618
2518	1,433	10,061

ที่มา: ดร.ไชยรงค์ ชูชาติ "การปฏิรูปที่ดินในประเทศไทย" ใน กนกศักดิ์
แก้วเทพและสมเกียรติ วันทนะ (บรรณาธิการ), จากเศรษฐศาสตร์การเมืองถึง
สังคมไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรพิทยา, 2524), หน้า 141.

โทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือนหรือปรับไม่เกิน 2 หมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ"²²

1. การแพร่หลายของแนวคิดสังคมนิยมในหมู่นักศึกษา

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นระยะเวลาที่มีการเคลื่อนไหวทางความคิดที่หลากหลาย ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและความเชื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะอิทธิพลของแนวความคิดสังคมนิยมที่ได้เติบโตขยายวงกว้างขึ้นในหมู่ปัญญาชนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมไทย จากการศึกษาที่ทางรัฐบาลเปิดเสรีภาพทางความคิดและการแสดงออกทางการเมืองอย่างเต็มที่ ให้สิทธิเสรีภาพทางการเมืองอย่างกว้างขวางทำให้การตีพิมพ์ การเขียนงานเผยแพร่ความคิดมีการตื่นตัวมากขึ้น ไม่ใส่ใจว่าการเขียน การพิมพ์เหล่านั้นจะละเมิดพระราชบัญญัติการพิมพ์และพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2512 หรือไม่ เห็นได้จากมีการตีพิมพ์หนังสือก้าวหน้าทั้งงานเขียนงานแปลออกเผยแพร่ในรูปของหนังสือ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ ซึ่งล้วนแต่มีส่วนสำคัญและมีอิทธิพลต่อแนวความคิดของนักศึกษา ปัญญาชนอย่างมาก

นับตั้งแต่ต้นพ.ศ. 2517 การพิมพ์หนังสือก้าวหน้าได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว เริ่มจากการตีพิมพ์ ปรัชญานิพนธ์เหมาเจ๋อตุง ออกเป็นหนังสือประกอบนิทรรศการเกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาชนจีน หลังจากนั้นได้มีการพิมพ์หนังสือในแนวสังคมนิยมออกมาอีกมากมายซึ่งเป็นหนังสือเกี่ยวกับทฤษฎีปฏิวัติขั้นพื้นฐานออกมาเช่น ปรัชญาของลัทธิมาร์กซ์ หลักลัทธิเลนิน สรรนิพนธ์เหมาเจ๋อตุง ปรัชญาชาวบ้าน เป็นต้น และยังเกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรม จากการจัดนิทรรศการการต่อสู้ทางวรรณกรรมกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ที่หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างวันที่ 13-19

²² เรื่องเดียวกัน. หน้า 86-87.

สิงหาคม 2517²³ มีการกลับไปศึกษาผลงานและชีวิตของนักคิดนักเขียนเพื่อประชาชน แล้วนำออกมาตีพิมพ์เผยแพร่ใหม่ เช่น จิตร ภูมิศักดิ์ ศรีบูรพา เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชีวประวัติของจิตร ภูมิศักดิ์ ได้รับการเผยแพร่อย่างละเอียด เนื่องจากจิตรเป็นปัญญาชนเป็นนักคิดนักเขียนที่มีผลงานเด่นชัดทั้งในรูปแบบและเนื้อหา ผลงานของจิตรได้เป็นแบบอย่างแก่นักคิดนักเขียนไทยหลัง 14 ตุลาคม นอกจากนี้ยังมีการกลับไปศึกษาวรรณกรรมไทยที่สะท้อนสภาพสังคมเช่น ความรักของวัลยา ปัสจา ของเสนีย์ เสาวพงศ์ แลไปข้างหน้า จนกว่าเราจะพบกันอีก คำขานรับ ของกุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นต้น ที่เคยออกเผยแพร่มาแล้วในช่วงทศวรรษ 2490

หนังสือพิมพ์และนิตยสารใหม่ ๆ โดยปัญญาชนหนุ่มสาว นอกจากการเสนอข่าวแล้วยังเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและเป็นเวทีของวรรณกรรมการเมือง ที่นักเขียนรุ่นใหม่ได้มีโอกาสที่จะเขียนนวนิยาย เรื่องสั้นหรือเรื่องยาว ซึ่งส่วนใหญ่จะมีเนื้อหาที่นำการต่อสู้ของประชาชน เช่น ไผ่แดง ของสุจิตต์ วงษ์เทศ เรื่องพายุ หญิงผมขาว ที่สะท้อนการต่อสู้ของประชาชนจีนลงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นต้น การเสนอบทความทฤษฎีทางการเมืองในหนังสือพิมพ์อภิปัตย์ ของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในช่วงพ.ศ. 2517 ซึ่งเป็นหัวหอกสำคัญและมีอิทธิพลอย่างสูงต่อการเผยแพร่และการยอมรับความคิดสังคมนิยม การต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม มักจะลงบทความที่เสนอออกมาชัดเจนถึงการจะเปลี่ยนแปลงสังคมนั้น ต้องอาศัยแนวทางสังคมนิยมในการเปลี่ยนแปลง ดังบทความที่ว่า

²³ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, วีรชนหาญกล้า (กรุงเทพฯ: ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา, 2518), หน้า 154.

ระบบความคิดที่ต้องอยู่บนรากฐานของเงินตรา คือระบบทุนนิยม นั้น ไม่สามารถอำนวยความสะดวกสมบูรณ์แก่มวลชนได้ แต่ ตรงกันข้าม ระบบนี้ได้ทำการขูดรีดประชาชนให้ทนทุกข์ทรมาน. . . เมื่อประชาชนเล็งเห็นความจริงข้อนี้ ก็ได้พยายามพังทลายระบบคนกินคนลงเป็นลำดับ พร้อมกันนั้นก็ได้พยายามสถาปนาระบบสังคมนิยมเพื่อเชิดชูสังคมใหม่ที่ประชาชนเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง²⁴

และได้มีความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบสังคมนิยม นั้น เป็นกฎเกณฑ์ที่จะเกิดขึ้นโดยทั่วไป เนื่องจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมกำลังจะเสื่อมลงไป ดังบทความเรื่อง "จำต้องเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ" ความว่า

...ระบบเศรษฐกิจของเราจำเป็นต้องเปลี่ยนไปเป็นสังคมนิยม จึงจะแก้ไขภาวะความยุ่งยากได้ และความจริงแนวโน้มความเสื่อมศรัทธาในระบบทุนนิยมนั้นเป็นไปทั่วโลก²⁵

ในพ.ศ. 2518 มีการพิมพ์หนังสือลัทธิมาร์กซิสต์อย่างแพร่หลายเป็นช่วงที่บรรดานักศึกษา ปัญญาชนมีความตื่นตัวในการศึกษาลัทธสังคมนิยมมาก มีการตีพิมพ์หนังสือ แถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์ของมาร์ก-เอนเกล สรรนิพนธ์เหมาเจ๋อตุง จากการเผยแพร่หนังสือต่าง ๆ ของเหล่าบรรดานักคิด นักศึกษา ปัญญาชนแสดงให้เห็นถึง

²⁴"แนวทางการต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจรัฐมาเป็นของประชาชน," อธิปัตย์ (29 มกราคม - 4 กุมภาพันธ์ 2518) : 7.

²⁵"จำต้องเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ," อธิปัตย์ (4-10 ธันวาคม 2517) : 5.

การได้รับอิทธิพลและยอมรับความคิดสังคมนิยมที่แสดงเจตจำนงในการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม

การเติบโตทางความคิดสังคมนิยมในประเทศก่อตัวและมีอิทธิพลอย่างรวดเร็วในฐานะที่เป็นทางเลือกที่ดีทางหนึ่ง แนวคิดสังคมนิยมได้กลายเป็นแนวคิดแห่ง "อนาคต" ของสังคมไทยระยะหนึ่ง²⁶ อีกทั้งงานวรรณกรรมทางการเมือง ของไทยในยุคประชาธิปไตยเบ่งบานนี้ มีลักษณะสอดคล้องกับสภาพการเมืองขณะนั้น

เนื้อหาของวรรณกรรมในยุคนี้มีลักษณะ 2 ด้าน ด้านหนึ่งเป็นเนื้อหาที่เปิดโปงความชั่วร้ายของระบบทุนนิยม ซึ่งให้เห็นการกดขี่ขูดรีดของชนชั้นศักดินา เจ้าที่ดินจักรวรรดินิยม อีกลักษณะหนึ่งจะชี้ให้เห็นคุณค่าของการใช้แรงงาน การยืนหยัดต่อสู้กับระบบทุนนิยมและอำนาจอชุตยธรรมทั้งหลายที่มีอยู่ในสังคมขณะนั้น²⁷

การที่แนวคิดสังคมนิยมเข้ามาครอบงำในหมู่นักศึกษาปัญญาชนนอกจากอิทธิพลของงานวรรณกรรมทางการเมืองดังกล่าวแล้ว อีกส่วนหนึ่งน่าจะมีผลมาจากสิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศจีนและลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน กล่าวคือ การตัดความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในประเทศจีนในปี พ.ศ. 2492 ภายหลังจากที่มีความสัมพันธ์อันดีมาเป็นเวลานานนับแต่ในอดีต ทำให้เกิดความสัมพันธ์อย่างใหม่เป็นการขึ้นในพรรคคอมมิวนิสต์แทน พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ให้ความช่วยเหลือแก่พรรคคอมมิวนิสต์ไทย ทั้งในแง่ของกำลังทหารและอาวุธที่มาเสริมความเข้มแข็ง และการเผยแพร่แนวความคิดมาโดยตลอด ในขณะที่ทางฝ่ายรัฐได้สร้างภาพ

²⁶ ชัยสิริ สมุทวณิช, วรรณกรรมการเมืองไทย 14 ตุลา 16 - 6 ตุลา 19 (กรุงเทพฯ: อักษรเพชรเกษม, 2524), หน้า 56.

²⁷ เรื่องเดียวกัน.

ในเชิงลบให้กับ การรับรู้ของประชาชนเกี่ยวกับเรื่องราวของเงินหลังการเปลี่ยนแปลง แต่เมื่อนโยบายต่างประเทศของสหรัฐได้กลับมาเปิดความสัมพันธ์กับจีนอีกครั้ง ทำให้ไทยต้องปรับนโยบายต่างประเทศตาม การรับรู้เกี่ยวกับประเทศจีนจึงเปลี่ยนไปด้วย เรื่องราวความสำเร็จที่เกี่ยวกับการพัฒนาได้รับการเปิดเผย และเป็นที่น่าสนใจของประชาชนมากขึ้น เห็นได้จากการจัดนิทรรศการเงินขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่หอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในระหว่างวันที่ 22-29 มกราคม 2517 มีนักศึกษาสนใจเข้าชมจำนวนมาก ทำให้ระบบสังคมนิยมที่ประเทศจีนเป็นอยู่สร้างความคิดเห็นต่อนักศึกษาที่เริ่มมองเห็นว่า สังคมไทยขณะนั้นน่าจะ มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้แล้ว²⁸

อีกทั้งกลุ่มนิสิต นักศึกษา ปัญญาชนที่กำลังแสวงหาคำตอบให้กับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น ๆ ตัวและแสวงหาทางใหม่ในการแก้ไขปัญหานั้น ๆ เห็นว่าแนวความคิดของสังคมนิยมมีคำอธิบายปัญหาและทางแก้ไขให้ได้อย่างชัดเจน ผู้ที่ศึกษาแนวคิดดังกล่าวจึงเชื่อว่าเป็นแนวทางเลือกที่ดีทางหนึ่งที่จะนำมาใช้เป็นวิธีปฏิบัติในการเคลื่อนไหวเพื่อการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างของสังคม ให้ความเสมอภาคกันทั้งในระหว่างชนชั้นและในระหว่างเพศ ซึ่งปัญหาของสตรีก็เป็นประเด็นหนึ่งที่จะต้องได้รับการแก้ไขในฐานะที่เป็นประชากรส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้นจึงเกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มสตรีหัวก้าวหน้าที่ต้องการเรียกร้องให้สตรีได้รับสิทธิ และโอกาสที่จะได้แสดงความรู้ความสามารถเสมอภาคเท่าเทียมกับชาย โดยอาศัยแนวทางปฏิบัติของแนวคิดสังคมนิยมที่กำลังมีอิทธิพลและขยายตัวเติบโตอยู่ในกลุ่มนิสิต นักศึกษา ปัญญาชนในรั้วสถาบันการศึกษาในสังคมไทย

²⁸ คณินนิตย์ ตั้งใจตรง, "ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของชนวนการนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2516-2519: ศึกษากรณีศูนย์กลางนิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย," หน้า 81.

2. สาเหตุที่กลุ่มสตรีสนใจแนวคิดสังคมนิยม

การที่กลุ่มนักศึกษาสตรี ให้ความสนใจศึกษาและนำเอาแนวคิดวิธีการของสังคมนิยมมาเป็นสิ่งที่น่าสนใจเคลื่อนไหว เนื่องจากกระแสแนวคิดสังคมนิยมมีอิทธิพลอย่างมากต่อแนวคิดของปัญญาชนในรั้วมหาวิทยาลัย จากหลักการของสังคมนิยมที่ได้วางแนวทางและบทบาทใหญ่ของสตรีอย่างเด่นชัดและเสมอภาค ซึ่งเชื่อว่าจะสามารถช่วยให้สตรีพ้นจากการถูกขูดรีดเอาไรต์เอาเปรียบทางชนชั้นและทางเพศได้ ประกอบกับในเหตุการณ์การชุมนุมประท้วงเรียกร้องรัฐธรรมนูญในพ.ศ. 2516 มีนักศึกษาสตรีจำนวนมากเข้าร่วมชุมนุมด้วย อันเป็นสิ่งบ่งชี้ว่า สตรีสามารถต่อสู้เคียงบ่าเคียงไหล่กับชายและเป็นส่วนหนึ่งที่ผลักดันให้เกิดผลสำเร็จตามข้อเรียกร้องได้ จากจุดนี้เองที่นักศึกษาสตรีตระหนักว่า สตรีก็ควรจะมีส่วนร่วมทางการเมือง และได้รับโอกาสแสดงความคิดเห็น ตลอดจนได้รับสิทธิเสมอภาคกันไม่ตกอยู่ในสภาพเสียเปรียบอีกต่อไป

จากการให้สัมภาษณ์จิระนันท์ พิตรปรีชา ถึงจุดเริ่มต้นความสนใจศึกษาปัญหาสตรี มาจากการมีส่วนร่วมเรียกร้องความเป็นธรรมในสังคม ดังความตอนหนึ่งว่า

มันมาจากภาคปฏิบัติก่อน ประสบการณ์โดยตรง ในแง่ของความเป็นผู้หญิงนะ รู้สึกว่า มีบทบาท มีส่วนร่วม มันค่อย ๆ ยกระดับจากผู้มีจิตสำนึกเรื่องบ้านเมืองทั่วไป ก็เริ่มไขว่คว้าหาแนวทาง หากทฤษฎีหาหนังสือมาอ่านก่อน ทำไปทำมาก็ไปเจอเรื่องผู้หญิงเข้า²⁰

ภาพลักษณ์การเป็นผู้นำของสตรีอย่างจิระนันท์ พิตรปรีชา ที่ได้เข้าร่วมกระบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง ในฐานะเลขานุการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

²⁰ สัมภาษณ์ จิระนันท์ พิตรปรีชา, อดีตเลขานุการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 4 พฤษภาคม 2538

ประเทศไทย ซึ่งเป็นแกนนำของกลุ่มนักศึกษาหนุ่มสาวหัวก้าวหน้าในการชุมนุมเรียกร้องรัฐธรรมนูญในพ.ศ. 2516 การได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น เป็นสตรีแถวหน้าต่อสู้กับการตอบโต้อย่างรุนแรงจากฝ่ายรัฐบาล เปรียบเสมือนเป็นจุดเริ่มต้นให้กลุ่มนักศึกษาสตรีเกิดความตื่นตัวเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองมากขึ้น ดังจากคำให้สัมภาษณ์ของจิระนันท์ พิตรปรีชา ได้กล่าวถึงความเชื่อถือและการยอมรับของสังคมต่อตนเองขณะนั้นว่า

พอเราเริ่มจุดประเด็นขึ้นมาก็เริ่มได้รับความสนใจ อย่างนักหนังสือพิมพ์ก็เขียนถึงบ้าง การเป็นผู้นำนักศึกษา 14 ตุลาคม ยอมรับว่ามีเครดิตค่อนข้างจะมาก เพราะ 14 ตุลา ไม่ใช่เพราะเราพูดเรื่องผู้หญิงแล้วคนจะฟัง เพราะคนเห็นว่าเราเอาจริง พูดจริง ความชื่นชมอันนี้เอง พอเราพูดอะไรออกมาก็น่าฟังไปหมด³⁰

นอกจากนี้ กระแสความตื่นตัวการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ขยายวงกว้างในกลุ่มนักศึกษา ยังเป็นกระแสที่ผลักดันให้นักศึกษาสตรีสนใจเข้าร่วมกิจกรรมการเรียกร้องขอความเป็นธรรมระหว่างเพศ ดังคำให้สัมภาษณ์ ประพิมพรรณ สุธัชเกียรติ หัวหน้าพรรคพลังสามัคคี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และอดีตอุปนายกฝ่ายภายนอก องค์การบริหารองค์การนิสิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้เล่าถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความสนใจเข้าร่วมทำกิจกรรมทางการเมืองว่า

คุณไม่สนใจการเมือง คุณไม่เคลื่อนไหวทางการเมือง คุณเป็นคน
ที่เซย์มาก ยุคนั้นคนที่ตื่นตัวขึ้นมาเพราะกระแสเรื่องนี้ เป็นแพชั่น เรียก

³⁰ เรื่องเดียวกัน.

อย่างนั้นเลย ถ้าไม่รู้การเมือง ไม่ศึกษา ไม่คุยเรื่องการเมืองจะเซซ
 มากเลยในช่วงนั้น³¹

ทั้งนี้ กระแสการตื่นตัวทางการเมืองในขณะนั้น มีอิทธิพลอย่างมากจนกลายเป็น
 เป็นการสร้างค่านิยมสำหรับนักศึกษาสมัยนั้น ต้องยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติว่า

ค่านิยมของคนทำกิจกรรมเพื่อสังคมจะออกมาในลักษณะนี้ อย่างคน
 ที่เป็นนักศึกษาเหมือนกันคนที่เด่นที่สุดคือ คนทำกิจกรรมของมหาวิทยาลัย
 คนสวยเป็นคนไม่มีความหมาย ยุคสมัยนั้นเป็นยุคของคนที่มีความคิดทาง
 การเมืองต้องมีทัศนะทำงานเพื่อส่วนรวม³²

บางคนก็เริ่มสนใจทำกิจกรรมจากคำชักชวนของเพื่อน โดยเริ่มจากกิจกรรม
 ด้านสาธารณประโยชน์ การออกค่ายพัฒนาชนบทแล้วได้ไปพบเห็นกับสภาพความเป็นจริง
 ของสังคม ปัญหาความยากจน ปัญหาการถูกกดขี่ จากประสบการณ์ที่ได้พบเห็นจริง
 ประกอบกับกระแสแนวคิดบรรยากาศในมหาวิทยาลัย มีการพูดคุย การจัดอภิปราย
 ข่าวจากหนังสือพิมพ์ ได้สร้างจิตสำนึกทางสังคมรู้สึกว่าจะต้องทำอะไรจึงได้เข้า
 ร่วมการเคลื่อนไหวเพื่อแสวงหาคำตอบ

อีกทั้งในเวลานั้นหนังสือเกี่ยวกับลัทธิสังคมนิยม งานวรรณกรรมทางการเมือง
 เมืองมีการตีพิมพ์ออกมาเผยแพร่จำนวนมากและได้รับความสนใจจากนักศึกษา ปัญญาชน

---

³¹ สัมภาษณ์ ประพิมพ์พรรณ สูดชูเกียรติ, หัวหน้าพรรคพลังสามัคคีมหาวิทยาลัย
 เกษตรศาสตร์เมื่อพ.ศ. 2518, 7 มีนาคม 2538.

³² เรื่องเดียวกัน.

อย่างมากและเป็นส่วนหนึ่งของกระแสหลักที่สร้างความคิดตื่นตัวให้นักศึกษา ปัญญาชน
หัวก้าวหน้าทั้งหลาย

สมัยนั้นมีหนังสือ ปรัชญาชาวบ้าน ใครสร้างใครทำ ช่วงนั้น
หนังสือออกมาเยอะ ของจิตรก็มี วรรณกรรมก็ออกมาเยอะ ช่วงนั้น
อ่านแล้วเล่มไหนดีก็คุยกัน บางเล่มดีบ้างไม่ดีบ้างเราก็อ่านเป็นไป
ตามกระแส หนังสือที่อ่าน เราต้องนั่งอ่าน มาวิเคราะห์กันเป็น
ประโยค ๆ บรรทัด ๆ ขนาดว่าไม่เคยอ่านยังต้องทำเป็นเคยอ่าน
เพราะว่านักทฤษฎีจะคุยกันเรื่องนี้วิพากษ์กันใหญ่ คนฟังก็นั่งผงกหัว
ไปด้วย³³

ความสนใจศึกษาหนังสือที่มีเนื้อหาแนวคิดสังคมนิยมในขณะนั้น รัชฎาภรณ์
แก้วสนิท อาจารย์มหาวิทยาลัยมหิดลในขณะนั้นให้สัมภาษณ์สอดคล้องกันว่า

สมัยนั้นต้องศึกษามากเลย ไม่ว่าจะนิยายอย่างเรื่อง ปีสาว
ความรักของวัลลา ถือว่าเป็นหนังสือที่ใครเจอต้องยื่นให้อ่าน ช่างหลัง
ภาพ พินาแดง หนังสือเหล่านี้วางขายกันเกร่อตามท้องตลาด คุณ
ต้องซื้อ คุณต้องหมดเงินไปกับการซื้อหนังสือไม่ว่าจะอ่านหรือไม่อ่าน
ก็ตาม ช่วงนั้นเล่มไหนออกมาขายดีทุกเล่มเลย³⁴

³³ เรื่องเดียวกัน.

³⁴ สัมภาษณ์ รัชฎาภรณ์ แก้วสนิท, อาจารย์มหาวิทยาลัยมหิดล
ระหว่างพ.ศ.2518-2519, 7 มีนาคม 2538.

จากสถานการณ์ทางการเมือง อิทธิพลของกระแสแนวคิดสังคมนิยมที่เข้ามา มีบทบาทอย่างมากต่อความคิดของปัญญาชนในลักษณะของการชี้นำวิหิตคิด วิธีปฏิบัติ เพื่อการแก้ไขสังคมให้มีความยุติธรรมเสมอภาคกัน ประเด็นหลักที่ต้องมีการเคลื่อนไหวคือ การเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นที่มองว่าในสังคมไทยขณะนั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ชนชั้นคือ ชนชั้นผู้กดขี่กับชนชั้นผู้ถูกกดขี่ ซึ่งจะต้องเลิกล้มระบบการกดขี่เหล่านี้ให้หมดไปจึงจะทำให้สังคมมีความเท่าเทียมกันอย่างสมบูรณ์ และในแนวคิดสังคมนิยมได้มีการกล่าวถึงระบบสังคมทั่วไปผู้หญิงจะถูกกดขี่ทางเพศ ผู้ชายในสังคมจะมองผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุทางเพศ ซึ่งกลุ่มที่ทำการเคลื่อนไหวเห็นว่า ปัญหาของสตรีจะต้องมีการหยิบยกขึ้นมาพิจารณาและทำการแก้ไขควบคู่ไปกับการศึกษาปัญหาทางชนชั้น³⁵

ต้องทำความเข้าใจกันไป เพราะไม่เช่นนั้นพอถึงตอนนั้นแล้ว คนที่จะขึ้นมาเป็นผู้บริหาร สมมติว่าการต่อสู้ในสมัยนั้นมีการเปลี่ยนแปลงแล้ว ผู้ที่จะขึ้นมาบริหารก็คือผู้ชาย เพราะฉะนั้นการที่คุณจะมาเปลี่ยนแปลงก็คือคุณต้องต่อสู้กับผู้ชาย ที่จริงแล้วเราไม่ได้บอกว่าผู้ชายเป็นศัตรูกับเรา แต่เราต้องทำความเข้าใจร่วมกัน³⁶

เมื่อเกิดแนวคิดที่จะเรียกร่องสิทธิสตรีขึ้นในกลุ่มนักศึกษา ปัญญาชน ภายหลังจากที่สตรีได้มีส่วนร่วมในขบวนการเรียกร่องเสรีภาพและประชาธิปไตย ในเหตุการณ์ทางการเมืองพ.ศ. 2516 เป็นเหตุให้การเมืองไทยมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย มีเสรีภาพมากขึ้น ประชาชนสามารถแสดงออกทางความคิดได้อย่างเสรี นับเป็น

³⁵ สัมภาษณ์คุณสุชีลา ตันชัยนันท์, ประธานกลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์ ระหว่างพ.ศ. 2516-2518, 9 กุมภาพันธ์ 2538.

³⁶ สัมภาษณ์คุณรัชฎาภรณ์ แก้วสนิทและคุณประพิมพ์พรรณ สุตชูเกียรติ, 7 มีนาคม 2538.

ชัชชนะครั้งสำคัญของประชาชนในประวัติศาสตร์ ทำให้เกิดความตื่นตัวทางการเมือง และความสนใจที่จะทำการศึกษาและแก้ไขปัญหาการกดขี่เอารัดเอาเปรียบของสตรีในฐานะที่สตรีเป็นส่วนหนึ่งในสังคมเพื่อให้เกิดความเสมอภาคอย่างแท้จริง มีการนำเอาแนวคิดของสังคมนิยมมาวิเคราะห์สถานการณ์ภาพของสตรีในสังคมไทย เท่าที่ผ่านมา ซึ่งเป็นแนวทางทัศนะใหม่สอดคล้องกับความเป็นจริงมากขึ้น และเป็นความคิดที่ชี้นำแนวคิดวิธีปฏิบัติของนักศึกษาปัญญาชนซึ่งเป็นหัวหอกสำคัญในการเคลื่อนไหว เพื่อเรียกร้องสิทธิสตรีในช่วงระหว่างพ.ศ. 2516-2519 เป็นอย่างมาก

3. การรวมกลุ่มสตรีที่รับแนวคิดสังคมนิยม

แนวคิดสังคมนิยมได้แพร่หลายอย่างมากในกลุ่มนักศึกษาสตรี ที่ยอมรับว่าเป็นแนวทางที่สามารถแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคมได้จนนำไปสู่ความเสมอภาคกันมากที่สุด กลุ่มนักศึกษาสตรีที่มีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องสิทธิสตรีในสมัยประชาธิปไตยเบ่งบาน คือ กลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์ ซึ่งกลุ่มนักศึกษาสตรีนี้ได้ยึดถือแนวความคิดของสังคมนิยมมาเป็นแนวทางปฏิบัติโดยรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินกิจกรรมอันจะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนเพื่อสังคมโดยรวม และยังเป็นแกนนำการเคลื่อนไหวและเผยแพร่แนวคิดการเรียกร้องสิทธิสตรี การปลดปล่อยสตรีเพศเพื่อความเสมอภาคระหว่างเพศ แม้กลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์นี้ จะมีการรวมตัวกันมาก่อนยุคประชาธิปไตยเบ่งบาน เพื่อทำกิจกรรมด้านสาธารณประโยชน์เป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อเกิดกระแสการตื่นตัวทางการเมืองภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กิจกรรมของกลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์ก็มีความเข้มข้นขึ้น คือ ให้ความสำคัญต่อปัญหาของสตรี การถูกเอารัดเอาเปรียบ ดำเนินกิจกรรมการณรงค์เรื่องสิทธิสตรี เรียกร้องให้สตรีเห็นความสำคัญในเรื่องสิทธิ ความเสมอภาคกัน หันมาให้ความสนใจร่วมมือกันแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง

กลุ่มผู้หึงกรรมศาสตร์ มีจุดเริ่มต้นจากการรวมตัวของนักศึกษาหึงคณะ ศิลปศาสตร์จำนวนหนึ่งและได้มีโอกาสเข้าไปทำงานในคณะกรรมการนักศึกษาของ คณะ ในพ.ศ. 2514 มีจุดมุ่งหมายที่จะรวมกลุ่มนักศึกษาหึงคณะศิลปศาสตร์ให้มีความ ตื่นตัวในการพัฒนาตนเอง ช่วยกันศึกษาปัญหาของสตรีที่ถูกเอาเปรียบ พยายามที่จะ มีส่วนร่วมรับผิดชอบในปัญหาสังคมและรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ กิจกรรม และบทบาทของกลุ่มผู้หึงศิลปศาสตร์ เช่น การจัดอภิปรายที่หอประชุมใหญ่ เรื่อง "สวัสดิภาพสตรีในปัจจุบัน" จัดขึ้นเนื่องจากมีข่าวสตรีถูกข่มขืนอยู่บ่อยครั้ง มีการจัด ทำวารสารชื่อ เล็บ ขึ้นในปลายพ.ศ. 2514 มีเนื้อหาที่แสดงออกถึงความไม่เป็น ธรรมในสังคมที่สตรีได้รับ การกล่าวถึงการต่อสู้ของกรรมกรและบทบาทในการเรียกร้อง สิทธิสตรีในต่างประเทศ เป็นต้น

ในพ.ศ. 2515 กลุ่มผู้หึงศิลปศาสตร์มีการขยายตัวออกหาสมาชิกสตรีจาก คณะต่าง ๆ จนครบทุกคณะตั้งเป็นกลุ่มผู้หึงกรรมศาสตร์ขึ้น ไม่สังกัดสโมสรใดและ ยังคงยึดถือจุดมุ่งหมายเดิมในการทำงานด้านสาธารณประโยชน์ มีการจัดกลุ่มศึกษา ปัญหาการทำแท้ง ปัญหาโสเภณีโดยเชิญผู้มีความรู้มาสนทนาด้วย ตลอดจนทำกิจกรรม ร่วมกับกลุ่มอื่น ๆ ในมหาวิทยาลัยทำการรณรงค์ต่อต้านการประเวศนางสาวไทย เข้า ร่วมสัมมนาค่ายพัฒนาชนบททั่วประเทศ เป็นต้น ภายในมหาวิทยาลัยเองกลุ่มนี้ก็ ได้ เคลื่อนไหวเรื่องการแต่งกายอย่างเสรี โดยให้เหตุผลว่า นักศึกษาหึงและชายมี สิทธิเท่าเทียมกัน นักศึกษาชายจึงไม่มีอภิสิทธิ์ที่จะแต่งกายเสรีแต่ฝ่ายเดียว ในขณะที่ นิสิตหึงต้องแต่งเครื่องแบบ การเคลื่อนไหวประสบผลสำเร็จเมื่อมีกรรมการในกลุ่ม ผู้หึงกรรมศาสตร์หลายคนได้มีส่วนร่วมเข้าไปทำงานในพรรคของนักศึกษากรรมศาสตร์ คือพรรคพลังธรรม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในองค์การนักศึกษาและสภานักศึกษาในปลายพ.ศ. 2515 โดยมีการยอมรับในหลักการว่า นักศึกษาหึง ชาย มีสิทธิแต่งกายเสรีแต่

สภาพและในพิธีสำคัญจะต้องแต่งเครื่องแบบโดยพร้อมเพรียงกันทั้งหญิงและชาย³⁷

จากการทำงานโดยเริ่มจากกลุ่มเล็ก ๆ ในขณะมาเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้นในระดับมหาวิทยาลัย ได้มีการรับรู้ปัญหาสังคม ปัญหาที่สตรีได้รับที่ละเอียดละน้อยจนเกิดสำนึกที่จะเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อการพัฒนาสตรีในวงกว้างต่อมา ซึ่งกลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์ก็ได้ดำเนินการรณรงค์ เผยแพร่ แนวความคิดเรื่องสิทธิสตรี ความเสมอภาคระหว่างเพศ และเรียกร้องให้สตรีทั่วไปให้ความร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคมอย่างจริงจัง ดังที่ สุชีลา ตันชัยนันท์ อดีตประธานกลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์และกลุ่มผู้หญิงสิบล้านกล่าวว่า "ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงปัญหาทางชนชั้นให้หมดไปแล้วก็ตาม แต่ปัญหาความแตกต่างระหว่างเพศก็ไม่ได้หมดตามไปด้วย"³⁸ ทั้งนี้ฝ่ายสังคมนิยมเชื่อว่า

สภาพความเหลื่อมล้ำหรือการเอาเปรียบรังแก ซึ่งล้วนแต่มีสาเหตุใหญ่มาจากระบบการเมือง การปกครองที่ทำลายความเป็นมนุษย์ด้วยกันทั้งสิ้น สตรีซึ่งเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของความเหลื่อมล้ำรังแกนี้ จึงมีแต่จะต้องเข้าร่วมสามัคคีเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเท่านั้น จึงจะสามารถปลดแอกอย่างถูกต้องสมบูรณ์ได้ การเคลื่อนไหวเข้า

³⁷ "พัฒนาการของกลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์," เสียงสตรี 1 (มกราคม 2522): 18-19.

³⁸ สัมภาษณ์ สุชีลา ตันชัยนันท์, ประธานกลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2516-2518 และประธานกลุ่มผู้หญิงสิบล้าน พ.ศ. 2518, 9 กุมภาพันธ์ 2538.

ร่วมปลดแอกของสตรีไม้อาจจะแยกออกจากการเคลื่อนไหวต่อสู้
ทางการเมือง อันเป็นการต่อสู้หลักได้³⁰

ในพ.ศ. 2517 กลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์ ได้จัดนิทรรศการ "ชุมนุมวรรณกรรม
ช่วง 2490-2500 ขึ้นในระหว่างวันที่ 12-19 สิงหาคม ที่หอประชุมใหญ่ธรรมศาสตร์
นำเอาผลงานและชีวิตการต่อสู้ของจิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งถูกยกให้เป็นวีรชนของประชาชน
มาเผยแพร่เพื่อปลุกเร้าและสร้างบรรยากาศทางความคิด

อย่างไรก็ดี กลุ่มนิสิต นักศึกษาหญิงที่รวมตัวกันทำกิจกรรมนั้น ในระยะ
แรกก็มิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรี แต่แนวความคิดที่จะศึกษา
ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสตรีเพื่อความเท่าเทียมกันนั้น เกิดขึ้นภายหลังจากมีกระแสแนว
ความคิดที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดของนิสิต นักศึกษา
ปัญญาชนโดยทั่วไปขณะนั้น เช่น ชุมนุมนิสิตหญิงมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เริ่มต้น
มาจากความไม่เห็นด้วยกับระบบโซตัส ประเพณีการรับน้องในมหาวิทยาลัย ต่อเมื่อ
กระแสความเคลื่อนไหวทางการเมืองมีความเข้มข้นขึ้น กิจกรรมหลักจึงมุ่งไปที่การ
เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมชั้นชั้นและได้หยิบเอาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสตรีขึ้น
มากล่าวถึงและสอดแทรกในการรณรงค์ เรียกร้องให้สตรีก้าวออกมาแสดงความสามารถ
สลัดคราบความสวยงามที่ดูเป็นเรื่องไร้สาระมาทำคนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม⁴⁰
ดังนั้นกลุ่มนี้เป็นลักษณะของกลุ่มหนึ่งที่เคลื่อนไหวทางการเมืองมากกว่ากลุ่มผู้หญิงธรรม-
ศาสตร์ ซึ่งเป็นแกนนำสำคัญในการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีระหว่างพ.ศ. 2516-
2519 กิจกรรมที่ทำในระยะแรกออกมาในรูปแบบการบำเพ็ญประโยชน์ ต่อมาเมื่อได้

³⁰ สุวัฒนา เปี่ยมชัยศรี, "การปลดแอกสตรี," ใน ทางเลือก, หน้า 42.

⁴⁰ สัมภาษณ์คุณรัชฎาภรณ์ แก้วสนิท, อาจารย์มหาวิทยาลัยมหิดล
ระหว่างพ.ศ. 2518-2519, 7 มีนาคม 2538.

เข้าไปมีบทบาทในพรรคพลังธรรมซึ่งเป็นพรรคการเมืองในมหาวิทยาลัยและมีบทบาทสำคัญในองค์การนักศึกษา และสภานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงได้เคลื่อนไหวเรียกร้องการแต่งกายเสรีของนักศึกษาหญิงและชาย นอกจากนี้มีการจัดอภิปรายและจัดกลุ่มศึกษาปัญหาการทำแท้งโสเภณี จนได้รับรู้ปัญหาสังคมทำให้เกิดจิตสำนึกที่จะเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อการพัฒนาสตรีในวงกว้าง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ภายหลังจาก 14 ตุลาคม 2516 การเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิของประชาชนเป็นไปอย่างกว้างขวาง สตรีในสถาบันการศึกษาหลายแห่งได้รวบรวมสมาชิกเป็นกลุ่มเป็นก้อนร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของสตรีนอกสถาบันการศึกษาด้วย ซึ่งทำให้ได้รับรู้ปัญหาของสตรีเป็นไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น กล่าวคือ กลุ่มนักศึกษาหญิงธรรมศาสตร์ จัดอบรมสมาชิกและอาสาสมัครไปสอนหนังสือที่บ้าน กลุ่มนักศึกษาหญิงมหิดล จัดอบรมคนงานหญิงตามโรงงานต่าง ๆ ในปัญหาเกี่ยวกับการปฐมพยาบาลเบื้องต้น กลุ่มนิสิตหญิงจุฬาฯ ทำกิจกรรมสอนหนังสือเด็กสลัมในบริเวณใกล้มหาวิทยาลัย กลุ่มนักศึกษาหญิงรามคำแหงและกลุ่มนิสิตหญิงมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ออกสำรวจปัญหาสตรีในชนบท เป็นต้น⁴¹

⁴¹ "พัฒนาการของกลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์," เสียงสตรี, หน้า 19.

วิธีการเรียกร้องสิทธิสตรีของฝ่ายสังคมนิยม

การเรียกร้องสิทธิสตรีนั้นเริ่มปรากฏว่ามีสตรีเข้าไปร่วมการเคลื่อนไหวอย่างชัดเจนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กล่าวคือมีนักศึกษาหญิงร่วมเดินขบวนเป็นจำนวนมาก ที่เด่นชัดคือ ภาพนักศึกษาหญิงอยู่แถวหน้า เดินถือพระบรมฉายาลักษณ์ ถืองธงชาติไทย ซึ่งนับเป็นวิธีการอย่างหนึ่ง อาจเป็นเพราะนักศึกษาคิดว่าพวกทหารไม่กล้ายิงผู้หญิง หากเอาผู้หญิงมาขืนแถวหน้าจับมือกันจะปลอดภัย และจากการมีส่วนร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองของสตรีครั้งนี้เอง ที่ทำให้นักศึกษาสตรีจำนวนหนึ่งให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะการเรียกร้องสิทธิสตรี ในเมื่อผู้หญิงมีส่วนสำคัญในการเข้าร่วมเดินขบวนเรียกร้องรัฐธรรมนูญในครั้งนั้น เคียงบ่าเคียงไหล่มากับผู้ชายก็น่าที่จะให้ผู้หญิงได้รับความเสมอภาคในเรื่องสิทธิต่าง ๆ เท่าเทียมกับชาย จึงมีการศึกษาปัญหาของสตรีขยายวงกว้างมากขึ้นในกลุ่มนักศึกษาสตรี มีการเรียกร้องต่อฝ่ายรัฐบาลในการพิจารณารัฐธรรมนูญฉบับใหม่ให้เป็นธรรมขึ้น อาทิ การเดินขบวนถือป้ายเรียกร้องหน้ารัฐสภา การจัดทำสิ่งพิมพ์เผยแพร่ การจัดอภิปราย เชิญวิทยากรมาร่วมสนทนา เป็นต้น

ฝ่ายสังคมนิยมได้พยายามเผยแพร่แนวความคิดและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างความสนใจแก่สังคมทั่วไป เช่น

1. ในเดือนกุมภาพันธ์ 2517 กลุ่มนักศึกษาสตรีธรรมศาสตร์ร่วมกับกลุ่มอาจารย์สตรีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้จัดสัมมนาเกี่ยวกับบทบาทและภาระหน้าที่ของสตรีในปีสตรีสากล การสัมมนาค้างนี้ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง มีกลุ่มองค์กรสตรีเข้าร่วมการสัมมนาหลายกลุ่ม และตัวแทนผู้เข้าร่วมประชุมล้วนเป็นกรรมการบริหารของแต่ละกลุ่ม⁴²

⁴² เสียงสตรี (มกราคม 2522): 20.

2. นำเอาชีวประวัติและผลงานของนักคิดนักเขียนที่มีแนวคิดสังคมนิยม มาตีพิมพ์และออกเผยแพร่ทั่วไป เพื่อปลูกเร้าและสร้างบรรยากาศทางความคิด โดยเฉพาะผลงานที่กล่าวถึงปัญหาของสตรี เช่น จิตร ภูมิศักดิ์ กุหลาบ สายประดิษฐ์

3. จัดพิมพ์หนังสือที่เกี่ยวกับสถานภาพของสตรีในสังคมไทยพร้อมทั้งได้ชี้แนวทางแก้ไขอีกด้วย เช่น ใน พ.ศ. 2516 จัดพิมพ์หนังสือ ขบวนการดอกไม้บาน โดย ชุมนุมนิสิตหญิงคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใน พ.ศ. 2517 จัดพิมพ์หนังสือ ทางเลือก โดยกลุ่มนักศึกษาธรรมศาสตร์ หนังสือ สู้...เพื่อสตรี โดยชุมนุมนิสิตหญิง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในพ.ศ. 2518 จัดพิมพ์หนังสือ โลกที่สี่ โดยกลุ่มนิสิตหญิง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นหนังสือที่รวบรวมผลงานของจิระนันท์ พิตรปรีชา หนังสือ ปัญหาและแนวทางการต่อสู้ของผู้หญิง เป็นการรวบรวมข้อเขียนของนักหนังสือพิมพ์สตรี คือ ถดี เริงชัย ซึ่งหนังสือเล่มนี้มีการตีพิมพ์เป็นครั้งที่สองในปี 2519

4. จัดตั้ง "กลุ่มผู้หญิงสิบสถาบัน" ขึ้นใน พ.ศ. 2518 ภายหลังจากที่มีการจัดประชุมสัมมนาเกี่ยวกับบทบาทและภาระหน้าที่ของสตรีไทยในปีสตรีสากล ซึ่งมติที่ประชุมครั้งนี้ได้ย้าให้สตรีไทยมองเห็นบทบาทและหน้าที่ของตนที่พึงมีต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติ ทำให้สังคมมีความเสมอภาคอย่างแท้จริง กลุ่มผู้หญิงสิบสถาบันดังกล่าวเป็นการรวมตัวของกลุ่มนักศึกษาหญิงในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ กิจกรรมที่ทำส่วนใหญ่สอดคล้องกับหลักนโยบายที่ได้กำหนดร่วมกันในการสัมมนา กล่าวคือ "สตรีทั้งหลายพึงเชื่อมั่นในพลังสร้างสรรค์ของตน สตรีพึงทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ทำให้สังคมมีความเสมอภาคอย่างแท้จริง . . ." ⁴³

กลุ่มผู้หญิงสิบสถาบัน ได้ออกมาทำกิจกรรมภายนอกสถาบันการศึกษา มากขึ้น โดยมีความสนใจและเข้าช่วยเหลือกลุ่ม องค์กรที่ต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของประชาชน สาขาอาชีพต่าง ๆ เช่น กรณีกรรมกรหญิงโรงงานแอสตันดาร์ดการ์-

⁴³ เรื่องเดียวกัน.

เมนท์ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากนายจ้าง กรณีที่กรรมกรหญิงฮาร์วาร์ดถูกไล่อพย
 อย่างไม่เป็นธรรม การเดินขบวนประท้วงการประกวดนางสาวไทย ซึ่งในการ
 รณรงค์เรื่องนี้ก็มีกลุ่มองค์กรสตรีเสริร่วมคัดค้านการประกวดเช่นกัน รวบรวมประวัติ
 การต่อสู้ของนักสู้สตรีในประเทศต่าง ๆ รวบรวมงานเขียนเกี่ยวกับสตรีเป็นต้น

จากการเคลื่อนไหวที่ต้องการเรียกร้องสิทธิสตรีเพื่อความเสมอภาคนั้น
 กลุ่มฝ่ายสังคมนิยมพยายามที่จะผลักดันให้สตรีได้รับรู้สภาพความเป็นจริงของตนเอง
 และสร้างจิตสำนึกความตื่นตัวที่จะเข้าร่วมการเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมโดย
 ไม่จำกัดขอบเขตเฉพาะภายในกลุ่มปัญญาชนและนักศึกษาที่ทำการเคลื่อนไหวเท่านั้น
 หากควรจะได้ขยายแนวคิดการดำเนินงานเผยแพร่ข้อเรียกร้องออกไปสู่สตรีส่วนใหญ่
 ของสังคมด้วย ซึ่งเป็นกลุ่มที่ต้องประสบกับปัญหาการถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบจาก
 สังคมทั่วไปโดยตรง โดยจะแบ่งการดำเนินงานของฝ่ายสังคมนิยมออกเป็น 2 ลักษณะ
 คือ

1. การเผยแพร่แนวคิดข้อเรียกร้องภายในกลุ่ม ในที่นี้หมายถึงกลุ่มนิสิต
 นักศึกษา ปัญญาชนที่รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมในมหาวิทยาลัยและมีความสนใจศึกษา
 ประเด็นเรื่องสตรี เริ่มจากเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติการใช้ชีวิตเพื่อส่วนตน
 และหันมาสร้างความต้องการที่จะเสียสละส่วนตัวเพื่อส่วนรวม สร้างประโยชน์ให้
 แก่สังคมส่วนใหญ่มากขึ้น ชี้แนะว่า "ทางที่เธอจะลุกขึ้นพึ่งลำแข้งตนเองนั้น ก็ควรจะ
 ตั้งอยู่บนพื้นฐานของส่วนรวมด้วย"⁴⁴ พิจารณาได้จากหนังสือจำนวนมากที่มีเนื้อหา
 ประเภทปลุกเร้าและเรียกร้องให้สตรีเข้าร่วมการเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม
 และเป็นการชี้แนะแนวทางดำเนินงานแก้ไขปัญหาที่สตรีควรจะได้รับรู้และปฏิบัติตน
 เช่น ทางเลือก ของ กลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์ ขบวนการดอกไม้บาน ของ
ชุมนุมนิสิตหญิงคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ โลกที่สี่ ของ กลุ่มนิสิตหญิงจุฬาลงกรณ์ สู้..เพื่อ

⁴⁴ กลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์, เสียงสตรี, หน้า 5.

สตรี ของกลุ่มนิสิตหญิงมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นต้น โดยอธิบายถึงสภาพของ สตรีจากประวัติศาสตร์ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบทางเพศอีกต่อหนึ่ง⁴⁵ และยังได้พยายาม เรียกร้องให้สตรีเลือกทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม โดยให้พิจารณาเลือกเอา ทางใดทางหนึ่งใน 2 ทางคือ เลือกจะเดินเฉพาะการปลดแอกเพื่อส่วนตัวหรือเพื่อ สตรีทั้งหมด และจะเลือกเฉพาะการปลดแอกของสตรีทั้งหมดหรือเพื่อชีวิตทุกชีวิตที่ ถูกเอารัดเอาเปรียบในสังคม⁴⁶

จากกระแสการเคลื่อนไหวของฝ่ายสังคมนิยมที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม อันจะนำไปสู่ความเสมอภาคกัน มีการชี้แนะแนวทางการปฏิบัติตนโดยที่ผู้ทำการเคลื่อนไหว ต้องมีความเสียสละมากขึ้น ส่งผลต่อการเคลื่อนไหวภายในกลุ่มอย่างมาก กล่าว คือ ต้องมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อการใช้ชีวิตที่เรียกว่า "ตัดแปลงชีวิตทัศน์" ซึ่งถือว่า ปัญหาส่วนตัวที่เกิดขึ้นจะทำให้ไม่สามารถทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมและเข้าร่วมการ เคลื่อนไหวได้อย่างเต็มที่ ดังที่ รัชฎาภรณ์ แก้วสนิท กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ส่วนตนต่อการใช้ชีวิตในลักษณะที่ว่า

จะต้องดำเนินชีวิตให้สมถะ เป็นประโยชน์แก่สังคม มีคุณค่า แก่สังคม คุณต้องศึกษาและวาดภาพตามด้วย คน ๆ หนึ่งจะดีได้ โลกทัศน์ต้องดี ชีวิตทัศน์ต้องเยี่ยม ไม่ทำความเดือดร้อนให้ใครเลย และไม่ใช้ชีวิตเสเพลฯ นั่นคือส่วนเกินที่ได้ไปจากสังคม ขณะที่คนไม่มี จะกินอีกมากมาย⁴⁷

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁷ สัมภาษณ์ รัชฎาภรณ์ แก้วสนิท, อาจารย์มหาวิทยาลัยมหิดล ระหว่างปี

ปัญหาส่วนตัวถูกเปรียบเสมือนเป็นสัมภาระที่ทุกคนจะต้องแบกไว้ เป็นเครื่องที่คอยถ่วงความก้าวหน้า หากตัดสัมภาระลงได้ก็จะทำให้สามารถเสียสละและเข้าร่วมการเคลื่อนไหวได้อย่างเต็มที่ ปัญหาเหล่านี้ได้แก่ ปัญหาครอบครัว ปัญหาการเรียน ปัญหาอาชีพ ปัญหาสุขภาพ รวมเรียกว่า "สัมภาระ 5 ห่อ"⁴⁸ ประเด็นปัญหาในบรรดาสัมภาระ 5 ห่อ ที่มีการเรียกร้องและวิพากษ์วิจารณ์กันมากที่สุดคือ ปัญหาเรื่องความรัก ประมาณต้นพ.ศ. 2518 ได้เกิดกระแสการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาความรักอย่างกว้างขวาง ดังที่ประวิมพรรณ สูดชูเกียรติ กล่าวถึงกระแสในช่วงนั้นว่า

ตอนหลังมีการพูดคุยเรื่องปัญหาความรักมากเพราะว่าที่จุฬาย
ธรรมศาสตร์ จะมีมากเลย เป็นกันมากคือ ทำกิจกรรมร่วมกันแล้วก็
เป็นแฟนกัน และจะจัดการปัญหาอย่างไร ผู้หญิงที่ทำกิจกรรมในช่วงนั้น
ก็จะเนื้อหอมเป็นที่นิยมชมชอบเพราะเรียนเก่งด้วยมีความสามารถด้วย⁴⁹

จึงเกิดศึกษาปัญหาเรื่องความรักขึ้น มีการวิพากษ์วิจารณ์ภายในกลุ่มกันเพื่อ
ชี้แนะการจัดการกับปัญหา มีการเสนอทัศนคติต่อความรักที่ถูกต้องควรจะต้องอยู่บนพื้นฐาน
แห่งความเสมอภาคและขึ้นกับการรับใช้ส่วนรวม ดังที่รัชฎาภรณ์ แก้วสนิท กล่าวถึงว่า

---

⁴⁸ดูรายละเอียดใน "ตัดแปลงชีวิตทัศน์ให้สอดคล้องกับโลกทัศน์" ในจงเป็น
อาทิตย์เมื่ออุทัย, ปฐมนิเทศ (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2519), หน้า 129-
140.

⁴⁹สัมภาษณ์ คุณประวิมพรรณ สูดชูเกียรติ, หัวหน้าพรรคพลังสามัคคี
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2518, 7 มีนาคม 2538.

การศึกษาปัญหาความรักนี้แต่ละคนต้องมานั่งพูดสะท้อนว่า
 ตัวเองเคยผ่านอะไรมาบ้างเราเคยพบ เราเคยเลือก คือเรา
 เคยมีแฟน เราเลือกเขาเพราะอะไรเพราะเขาหล่อสุดท้ายมันก็
 ต้องเลิก แล้วช่วงนั้นรู้สึกอย่างไรบ้าง มันบั่นทอนจิตใจหมดอาลัย
 ตายอยาก มันสะท้อนออกมา เพราะฉะนั้นถึงบทสรุปที่ว่า ทักษะที่
 ถูกต้องต่อความรักคืออะไร จะต้องมองผู้ชายไม่ใช่มองหล่ออย่าง
 เดียว ผู้หญิงไม่ใช่เพราะความสวย ต้องดูว่าเขาคิดอย่างไร
 เขารักประชาชน^{๕๐}

การสละชีวิตส่วนตนนั้น ฝ่ายสังคมนิยมเชื่อว่า นักเคลื่อนไหวต่อสู้จะต้องมี
 ชีวิตที่สะอาดก็คือ ชีวิตที่ไม่หลงติดอยู่กับการเสพสุข มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย
 คือเอาการดำเนินชีวิตของประชาชนเป็นแบบอย่าง ไม่ยอมดำเนินชีวิตที่เห็นว่าเหลว
 แหกตามสภาพสังคมเก่า การดำรงตนอย่างสมณะของฝ่ายสังคมนิยมปรากฏออกมา
 ในลักษณะของการแต่งกายของนักศึกษา ปัญหาชนส่วนใหญ่รวมถึงผู้หญิงด้วย ซึ่งมีผู้
 เรียกว่า "5 ย." คือ ผมหาว เลื่อยตัด กางเกงยีนส์ รองเท้ายาง สะพายย่าม
 ตั้งที่ประพิมพรรณ สดชูเกียรติ กล่าวถึงลักษณะการแต่งกายของกลุ่มนักศึกษาฝ่าย
 หญิงขณะนั้นว่า

ผู้หญิงในช่วงนั้นต้องเป็นผู้หญิงแกร่ง ลุย ทำงานมาก
 เรื่องความสวยความงามต้องไม่พูดถึง ต้องปิดเก็บไว้ในใจ ถ้า
 ใครแต่งตัวสวย ทาปากก็จะถูกวิพากษ์วิจารณ์ กางเกงต้องใส่ตัว

^{๕๐} สัมภาษณ์ คุณรัชฎาภรณ์ แก้วสนิท, อาจารย์มหาวิทยาลัยมหิดล ระหว่าง
 พ.ศ. 2518-2519, 7 มีนาคม 2538.

เก่า ๆ เก่าที่สุด เลือก็स्ता ๆ หรือม่อฮ่อม เลือลาย ๆ สวย ๆ
ต้องเก็บไว้เลย มันเป็นยุคของเขา^{๕๑}

แนวความคิดดังกล่าวเกิดจากการวิพากษ์ความคิดสังคมนิยม ซึ่งแม้จะมีการ
ขจัดปัญหาการกดขี่ทางชนชั้นไปแล้ว แต่ปัญหาการกดขี่ทางเพศยังคงดำรงอยู่ ดังจะ
เห็นได้จากภายในขบวนการเองได้เกิดปัญหาเรื่องความรักขึ้น จึงมีการเสนอให้มี
การเปลี่ยนแปลงแนวความคิดส่วนตัว อาทิ การใช้ชีวิตอย่างสมณะ เรียบง่าย ไม่
แต่งตัวสวยงามเพื่อดึงดูดใจให้มีผู้เข้าร่วมขบวนการเป็นต้น เพื่อขจัดปัญหาดังกล่าว

2. การเผยแพร่แนวคิดข้อเรียกร้องสู่ภายนอก หลังจากเหตุการณ์ 14
ตุลาคม 2516 ชัยชนะของประชาชนทำให้เกิดความตื่นตัวทางการเมือง ทางภาค
รัฐบาลได้สนับสนุนการจัดโครงการเผยแพร่ประชาธิปไตยของนักศึกษา เพื่อเผยแพร่
ให้ความรู้ในเรื่องระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชนทั่วไป โครงการนี้ได้ให้นักศึกษา
จำนวนมากไปสัมผัสกับปัญหาต่าง ๆ ในชนบท เช่น การกดขี่ประชาชนของเจ้าหน้าที่
ในท้องถิ่น การเอาวัดเอาเปรียบของผู้มีอิทธิพลตามหมู่บ้านและพ่อค้าคนกลาง ประ-
ชาชนส่วนมากไม่ค่อยได้รับความยุติธรรม ทั้งยังประสบกับภาวะแห้งแล้ง ภัยธรรมชาติ
การทำมาหากินฝืดเคือง การได้เรียนรู้อถึงปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนนั้น มี
การเรียกร้องให้หันมาสนใจทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมากขึ้น คำว่า
"ส่วนรวม" ในยุคสมัยนั้นเป็นคำที่มีความหมายแฝงไปด้วยความรู้สึกเกี่ยวกับเรื่อง
ความยุติธรรมและการต่อสู้เพื่อความยุติธรรมของส่วนรวมในสังคม และ "ส่วนรวม"
ในที่นี้ก็คือประชาชนส่วนใหญ่ที่ยากจนของประเทศนั่นเอง^{๕๒}

^{๕๑} สัมภาษณ์ คุณประพิมพรรณ สุธงษ์เกียรติ, หัวหน้าพรรคพลังสามัคคี
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2518, 7 มีนาคม 2538.

^{๕๒} คณินนิตย์ ตั้งใจตรง, ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของ
ขบวนการนักศึกษาไทย, หน้า 121.

จากเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว นักศึกษาจึงได้เคลื่อนไหวสู่ประชาชนโดยเข้าไปช่วยเหลือประชาชนแก้ไขปัญหาต่างๆ เข้าไปช่วยเหลือชาวไร่ชาวนา โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับที่ดินทำกินและการขายพืชผล ได้นำชาวไร่ชาวนาเข้าเรียกร้องขอความเป็นธรรมจากผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในรัฐบาลที่กรุงเทพฯ ขณะเดียวกันบางส่วนก็ได้เข้าไปสัมผัสและเรียนรู้ถึงปัญหาของคนยากจนในเมือง ซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นกรรมกร ลูกจ้าง ปัญหาที่คนเหล่านี้ต้องประสบคือ ปัญหาเรื่องความไม่เป็นธรรมด้านสวัสดิการ การกดค่าแรง กลุ่มสตรีได้เข้าไปร่วมแก้ไขต่อสู้เพื่อเรียกร้องขอความเป็นธรรมร่วมกับกลุ่มกรรมกรด้วยเช่นกัน จากการเคลื่อนไหวเหล่านี้ทำให้กลุ่มที่เรียกร้องจำนวนมากพบว่าปัญหามีได้อยู่ที่การเคลื่อนไหวในระบบรัฐสภาเท่านั้น แต่อยู่ที่ระบบการเมือง เศรษฐกิจระดับพื้นฐานที่ถูกกำหนดโดยตัวแทนชนชั้นที่ทำการกดขี่ขูดรีดจำนวนหนึ่ง

จากอิทธิพลของแนวความคิดสังคมนิยม ที่ได้เสนอให้การเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขปัญหานั้น ต้องร่วมมือกับกลุ่มคนส่วนใหญ่ของสังคมก็คือ กลุ่มกรรมกรและชาวนา จึงจะทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จได้ ดังนั้นจะสังเกตได้ว่าการเสนอให้ใช้แนวทางสังคมนิยมคือการเปลี่ยนแปลงสังคมใหม่นั้นมักจะให้เหตุผลว่า การเคลื่อนไหวจะชนะได้ต้องอาศัยประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งอยู่ในชนบทและโรงงาน

การปฏิวัติจะได้รับชัยชนะอย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อประชาชนส่วนใหญ่ทั้งประเทศตื่นตัวและเข้าร่วมการปฏิวัติเท่านั้น ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเราอยู่ที่ไหนอยู่ที่นั่น ในชนบทและโรงงาน พวกเขาคือชาวนาและกรรมกร พวกเขาคือประชาชนร้อยละ 80 ขึ้นไปของประเทศเรา เพราะฉะนั้นนักศึกษา ปัญญาชนที่ตื่นตัวจากการเคลื่อนไหวต่อสู้ในเมือง ถ้าต้องการจะดำเนินการปฏิวัติไปให้ถึงที่สุด ต้องการให้การปฏิวัติอย่างแท้จริง ต้องไปประสาน

กับกรรมกร ชาวนา ต้องไปปลุกระดมให้กรรมกร ชาวนาตื่นตัว
อย่างกว้างขวาง และจัดตั้งกำลังของพวกเขาให้เป็นปีกแผ่น
เช่นนี้แล้ว ก็จะไม่มีความขัดแย้งที่จะมาเอาชนะพวกเขาได้ การปฏิบัติ
ก็จะต้องได้รับชัยชนะอย่างแน่นอน^{๕๓}

พร้อมกับชี้ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของกรรมกร ชาวนา เหล่านั้นว่า

กระบวนการที่นักศึกษาปัญญาชนไปให้การศึกษากกรรมกร
ชาวนาอย่างเป็นระบบเป็นการที่นักศึกษา ปัญญาชนไปรับการศึกษา
ศึกษาจากกรรมกรชาวนาด้วย ทั้งนี้ก็เพราะว่ากรรมกรและ
ชาวนาถูกกดขี่ขูดรีดมากที่สุด มีชีวิตความเป็นอยู่ยากจนข้นแค้น
ที่สุด เพราะฉะนั้นจึงมีจิตใจปฏิวัติที่สุด นี่คือนักศึกษา
ปัญญาชนจะต้องโน้มใจศึกษาจากกรรมกรชาวนา^{๕๔}

ภารกิจนี้รวมถึงนักเคลื่อนไหวสตรีด้วยต้องหันมาเข้าร่วมกับส่วนรวมเช่น
กัน เพื่อจะได้มีส่วนร่วมทำประโยชน์แก่สังคมไม่จำกัดบทบาทของตนในวงแคบภายใน
ครอบครัวเหมือนเช่นอดีตอีกต่อไป ซึ่งฝ่ายสังคมนิยม ได้เผยแพร่แนวความคิดว่า

สตรีควรละทิ้งภาระส่วนตัวที่สังคมเก๋ากำหนดหน้าที่การ
รับผิดชอบจำกัดขอบเขตภายในครอบครัวจึงทำให้สตรีไม่สามารถ

^{๕๓} "สถานการณ์การต่อสู้ในปัจจุบัน," อภิปัตย์ (19-21 สิงหาคม
2518): 7.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน.

ออกมารับผิดชอบต่อส่วนรวมได้ โดยสตรีจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของการกระทำที่ต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว ประเทศชาติมากกว่าครอบครัว และการรับผิดชอบต่อสังคมก็คือการรับใช้ประชาชนนั่นเอง สตรีต้องทุ่มเทตนเองรับใช้ประชาชนอย่างเต็มที่ เพราะประชาชนคือผู้สร้างสรรค์สังคม^{๕๕}

จากแนวความคิดที่ต้องการเผยแพร่การเคลื่อนไหวออกสู่กลุ่มกรรมกรชาวนานั้น รัชฎาภรณ์ แก้วสนิท กล่าวถึง บรรยากาศขณะนั้นว่า

การเคลื่อนไหวเรื่องสตรีไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการศึกษาเรื่องชนชั้นได้ เมื่อศึกษาเรื่องชนชั้นก็จะพบถึงสภาพความเป็นจริงของสังคม จึงต้องเข้าไปช่วยเหลือแนวความคิดทางการเมืองเรื่องชนชั้น มันจะมีชนชั้นผู้กดขี่กับชนชั้นผู้ถูกกดขี่ และถ้าถามว่าผู้ถูกกดขี่ มีใครบ้างก็ไปจับเป็นคู่ ๆ ว่า ผู้ที่ถูกกดขี่คือผู้ที่เสียเปรียบ คือชนชั้นผู้ปกครองกับชนชั้นผู้ถูกปกครองในเมืองการเมือง แต่ถ้ามองในแง่เศรษฐกิจคือ ผู้กดขี่กับผู้ถูกกดขี่ ถ้าเป็นสังคมชนบท สังคมเกษตรก็จะมีชาวนากับเจ้าของที่ดิน ชาวนารับจ้าง เช่นนา ถ้าเป็นในอุตสาหกรรมก็มีโรงงาน เจ้าของโรงงานกับกรรมกร สมัยนั้นชัดเจนมากผู้คนเหล่านั้นถูกเอาเปรียบ คนงานได้ค่าแรง 15 บาท มีห้องน้ำให้ 2 ห้องมีการจำกัดเวลาเข้าห้องน้ำด้วย น้ำดื่มมีให้ถึงเดี๋ยว น้ำบางที่ก็สกปรกโสโครกแบบนี้ เห็นได้ชัดมากเวลาพวกเราเข้าไปซึ่งถึง

^{๕๕} ฤดี เริงชัย, "ผู้หญิงกับความรับผิดชอบ," ปัญหาและแนวทางการต่อสู้ของผู้หญิง, หน้า 37-39.

ปัญหาการเสียเปรียบของผู้ถูกกดขี่ การเรียกร้องให้เคลื่อนไหว
 ไหวลงสู่กลุ่มนี้^{๕๖}

วิธีการดำเนินงานสู่กลุ่มเป้าหมายนั้น เป็นหน้าที่ของทุกคนต้องปฏิบัติงาน
 ในพื้นที่จริงตามความสนใจของแต่ละคนเป็นการแบ่งงานกันทำ ดังที่ ประพิมพรรณ
 สุดชูเกียรติ กล่าวว่า

สมัยนั้นเราทุกคนต้องลงไปหล่อหลอมท่ามกลางการต่อสู้
 ในโรงงาน หรือไม้ก็ท่ามกลางชาวนา กรรมกร คุณเป็นนักศึกษา
 คุณต้องไปประสานกรรมกร ชาวนา แล้วแต่จะเลือก บางคนพอ
 ปิดเทอมก็ไปอยู่กับชาวนา 2-3 เดือน คนที่ไปอยู่กับกรรมกรก็
 ไปอยู่กินในโรงงานเลย^{๕๗}

และยังได้เล่าความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มนักศึกษาสตรีกับกลุ่มกรรมกร
 ชาวนาว่า "มันเป็นยุคเดียวกับที่นักศึกษา ปัญญาชนเป็นเพื่อนกับกรรมกร"^{๕๘}

ดังนั้น การเคลื่อนไหวของกลุ่มฝ่ายแนวคิดสังคมนิยมจึงได้เข้าไปมีส่วนร่วม
 ในการต่อสู้ของกรรมกรชาวนาเพื่อเรียกร้องสิทธิอันชอบธรรม จากคำให้สัมภาษณ์ของ

^{๕๖} สัมภาษณ์ คุณรัชฎาภรณ์ แก้วสนิท, อาจารย์มหาวิทยาลัยมหิดล ระหว่าง
 พ.ศ. 2518-2519, 7 มีนาคม 2538.

^{๕๗} สัมภาษณ์ คุณประพิมพรรณ สุดชูเกียรติ, หัวหน้าพรรคพลังสามัคคี
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2518, 7 มีนาคม 2538.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน.

คุณวนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์ อดีตนักศึกษาศรีธรรมศาสตร์และสมาชิกกลุ่มผู้หญิง
 ธรรมศาสตร์กล่าวถึงความสนใจต่อปัญหาด้านกรรมกรขณะนั้นว่า

ช่วงนั้นเกิดกระแสการกดขี่ค่าแรงสูง โดยเฉพาะค่าแรงของ
 คนงานหญิงต่ำกว่าชายมาก สวัสดิการไม่ค่อยดี อีกทั้งนักศึกษา
 ชายเป็นที่พึงสุดท้ายของประชาชน เพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่
 อาจแก้ไขปัญหาได้บางครั้งก็กลายเป็นผู้กดขี่เอาเปรียบเสียเอง
 การลงไปศึกษาปัญหากรรมกรชวานั้นเป็นลักษณะการเรียนรู้
 ปัญหาและรู้จักชีวิตของเขา มีการแลกเปลี่ยนเอกสารและทัศนะ
 ทางการเมืองต่อกัน มีการเสนอแนวคิดสังคมนิยมสร้างควม
 ตื่นตัวให้พวกเขา รู้ถึงคุณค่าในการสร้างสรรค์ประโยชน์ของตน
 สู้สังคมนิยม^{๕๐}

ส่วนรัชฎาภรณ์ แก้วสนิท ได้กล่าวถึงการเผยแพร่แนวความคิดสู่กลุ่ม
 กรรมกรชวานาว่า

ต้องบอกให้เขา^{๕๑} สมมติอย่างกรรมกรก็บอกถึงพลังของ
 เขา โรงงานที่จะตั้งขยายออกมาได้ มีผลกำไรได้เพราะเราเป็น
 คนทำงาน เพราะฉะนั้นพอมีกำไรเขาต้องแบ่งให้เรา ต้องมองให้
 เห็นว่า แรงงานอย่างเรานี่แหละที่สร้างผลกำไรให้ เพราะฉะนั้นคุณ

^{๕๐} สัมภาษณ์คุณวนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์, อดีตสมาชิกกลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์,

ต้องรวมตัวกันเพื่อที่จะเรียกร้องและต่อรองกัน ไม่ใช่ปล่อยให้เขาคิดว่าเราคือลูกจ้างที่เขาจะทำอะไรกับเราก็ได้ แต่จริง ๆ แล้วเราคือผู้ใช้แรงงานที่สร้างผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้เขา เพราะฉะนั้นเราก็มีบุญคุณกับเขาด้วยเหมือนกัน^{๕๐}

วิธีการให้การศึกษาและการเข้าร่วมกับกลุ่มกรรมกรนั้นส่วนใหญ่ จะทำกิจกรรมในลักษณะการพูดคุย หรือการจัดอบรมให้ตอนเย็นจัดดนตรี จุดประกายความคิดและการตื่นตัวต่อปัญหาขึ้นมา

เราจะพูดคุยกันส่วนใหญ่พอเขาสไตรด์เราก็เข้าไปให้การศึกษาต้องจัดกลุ่มเป็นชุด ๆ เลย คอยชี้แนะให้ค่าปรึกษา พอสไตรด์เสร็จเรียบร้อย เราก็ยังนัดออกมา ช้างนอกมานั่งศึกษาทฤษฎีการเมือง สังคมกัน พวกเขาให้ความสนใจมาก คนที่ถูกกดขี่ถ้าเขาต่อต้านขึ้นมา ค่าแรงอะไรเขาก็ได้เป็นประโยชน์แก่เขา^{๕๑}

ในการเคลื่อนไหวสู่กลุ่มภายนอกนั้น จะมีการสอดแทรกปัญหาของสตรีไปพร้อม ๆ กับปัญหาทางชนชั้น โดยจะเรียกร้องให้แรงงานสตรีปฏิบัติตัวให้เหมาะสมเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานเคลื่อนไหว เรียกร้องความเป็นธรรมในสังคม

---

^{๕๐} สัมภาษณ์รัชฎาภรณ์ แก้วสนิท, อาจารย์มหาวิทยาลัยมหิดล ระหว่าง พ.ศ. 2518-2519, 7 มีนาคม 2538.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน.

จะพูดแทรกในเชิงที่ คุณจะต้องทำตัวอย่างไร คุณจะ
ต้องรักษาตัวอย่างไร แม้กระทั่งบางที่แต่งตัวสวยงาม คนงานนี้
ช่างแต่งตัว แต่งตัวสวยกว่าเราอีก เพราะฉะนั้นบางที่ก็จะมี
การพูดให้การศึกษากัน จะเป็นกลุ่มพูดให้การศึกษากันว่าผู้หญิง
สวยที่ตรงไหน คุณจะทำตัวเป็นดอกไม้ไม่ได้นะ และยิ่งถึงตอนนี้
ยิ่งถ้าเป็นผู้นำมันจะมีปัญหา อุปสรรคอะไรบ้าง ต้องทำตัวอย่างไร^{๕๒}

ดังนั้น วิธีการเรียกร้องสิทธิสตรีของฝ่ายสังคมนิยมจึงได้เข้าไปสอดแทรก
ในการต่อสู้ของกรรมกร โดยเฉพาะกรรมกรสตรีร่วมกับการเคลื่อนไหวเรียกร้อง
ทางชนชั้น เพื่อเรียกร้องสิทธิอันชอบธรรมของประชาชนส่วนใหญ่ ดังเช่น การต่อสู้
ของกรรมกรสตรี บริษัท สแตนดาร์ดการ์เมนต์ที่เรียกร้องเกี่ยวกับสภาพการจ้างและ
สวัสดิการ จนเกิดการใช้กำลังตำรวจเข้าปราบปรามกลุ่มผู้เรียกร้อง มีกรรมกรสตรี
ได้รับบาดเจ็บหลายคน การต่อสู้ของกรรมกรสตรีโรงงานสำราญที่ถูกนายจ้างลอบแพ
คนงานขยายไปสู่การเข้ายึดโรงงานและเข้าประกอบกิจการเองภายหลังจากการ
เจรจากับนายจ้างล้มเหลว กรณีการตายของสำราญ คำกลั่น ผู้นำกรรมกรสตรี
บริษัทผลิตภัณฑ์กระเบื้องดินเผาจำกัด ซึ่งถูกยิงตายในระหว่างการต่อสู้ประท้วง
นายจ้างโดยที่ทางตำรวจไม่สามารถจับตัวฆาตกรได้ เป็นต้น กลุ่มนักศึกษาศตรี
ฝ่ายสังคมนิยมก็ได้เข้าไปช่วยให้คำปรึกษาด้านวิธีการเรียกร้อง ยื่นข้อเสนอต่
นายจ้าง และหลักปฏิบัติด้านกฎหมายที่จะไม่ทำให้ผู้เรียกร้องมีความผิดได้ ซึ่งการ
เคลื่อนไหวของฝ่ายสังคมนิยมทั้งทางกฎหมาย การเข้าร่วมกับกรรมกร ช่างนา
เรียกร้องความเป็นธรรมและความเสมอภาคในสังคมนั้น นำไปสู่การขัดผลประโยชน์
ของกลุ่มผู้นำและเป็นการท้าทายอำนาจรัฐ ในที่สุดก็มีการใช้กำลังเข้าปราบปราม
กลุ่มผู้มีแนวคิดสังคมนิยมเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ส่งผลทำให้การดำเนินงาน

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน.

เรียกร้องสิทธิสตรีของฝ่ายสังคมนิยมต้องถูกปราบปรามลงเช่นกัน

ข้อเรียกร้องของฝ่ายสังคมนิยม

จากปัญหาค่านิยมที่สังคมกำหนดหลักประพฤติปฏิบัติให้แก่สตรี เป็นเหตุให้สตรีต้องตกเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบ ถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกกดขี่ไม่ได้รับความเป็นธรรม ดังนั้นกลุ่มที่เคลื่อนไหวจึงเห็นว่า ควรจะหันมาชี้แนะแนวทางการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น โดยพิจารณาจากสาเหตุของปัญหาที่สตรีได้รับอย่างแท้จริง พร้อมกับช่วยกันเปิดโปงต่อสู้และคัดค้านการขูดรีดกดขี่ เอารัดเอาเปรียบของฝ่ายชายในสังคมอย่างถึงที่สุด และกระตุ้นจิตสำนึกให้สตรีหันมาร่วมมือช่วยกันปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแนวความคิดสังคมนิยมและก้าวออกมาแสดงความสามารถของตนเพื่อความเสมอภาคกัน ซึ่งกลุ่มนี้เชื่อว่าจะเป็นการทำให้หญิงและชายมีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกันโดยสมบูรณ์อย่างแท้จริงในสังคม

กลุ่มฝ่ายสังคมนิยมเชื่อว่า การแก้ไขปัญหานั้นต้องเริ่มที่การล้มล้างค่านิยมแบบเก่าที่ปลูกฝังความเชื่อในบทบาทและหน้าที่ของสตรี และการต้องตกเป็นเบี้ยล่างของชาย

ลักษณะการอธิบายค่านิยมแบบเก่าที่ปลูกฝังจิตสำนึกของสตรีให้รู้สึกว่าย่ำแย่ด้อยคุณค่ากว่าชายนั้น มีปรากฏให้เห็นในสิ่งพิมพ์ของกลุ่มที่เรียกร้องสิทธิสตรีตามแนวความคิดสังคมนิยมใช้เป็นสื่อในการเผยแพร่ความคิดและเรียกร้องให้สตรีทั้งหลายหันมาสนใจเข้าร่วมสนับสนุนการเคลื่อนไหวดังกล่าว โดยพยายามชี้ให้เห็นถึง การสร้างความเชื่อว่าสตรีอ่อนแอด้วยความสามารถของค่านิยมในสังคม

ค่านิยมของสังคมนั้นยังเห็นความสำคัญว่าการเป็น "ผู้หญิง"
คือ การเป็นผู้อ่อนแอ เป็นผู้มีใจรวนเร เป็นผู้ไม่มีเหตุผล และเป็น
ผู้ที่ไม่สมควรที่จะได้รับความเป็นอิสระ เป็นผู้ที่ต้องมีผู้ชายมาคุ้มครอง
อยู่ตลอดเวลา เมื่อเด็กอยู่ในความปกครองของพ่อ เมื่อโตขึ้นก็อยู่ใน
ในความรับผิดชอบของสามี และเมื่อแก่ก็อยู่ในความดูแลของลูกชาย^{๕๓}

และการปลูกฝังความคิดให้สตรีจำต้องยอมรับสภาพของตนเองที่สังคม
ได้กำหนดให้เชื่อว่าต่ำต้อยกว่าชาย

สังคมมนุษย์ได้ทำการล้างสมองหญิงมาเป็นเวลานาน ให้มี
ความพอใจกับสภาพของชีวิตของกลุ่มชนอันดับสอง กลุ่มชนที่ไม่
สามารถเลี้ยงตัวเอง แต่ต้องคอยพึ่งพาอาศัยกลุ่มชนอันดับหนึ่ง คือ
กลุ่มชนผู้ชายอยู่ตลอดเวลา^{๕๔}

สำหรับสตรีในระบบทุนนิยมถูกมองว่าเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง มีการมอมเมาให้
สตรีแต่งตัวประกวดรูปโฉม ความงาม ใช้ชีวิตหรูหราฟุ้งเฟ้อ หลงเชื่อการโฆษณา
สินค้าต่างประเทศ สินค้าฟุ่มเฟือย ส่วนหน้าที่ของสตรียังคงจำกัดบทบาทการปรนนิบัติ
รับใช้ผู้ชาย เห็นได้จากหนังสือผู้หญิงต่าง ๆ คงเนื้อหาเกี่ยวกับการชี้แนะวิธีทำอาหาร
การฝีมือ การเป็นแม่บ้านแม่เรือน สิ่งเหล่านี้เองที่กลุ่มเรียกร่องสิทธิสตรีตามแนวคิด
สังคมนิยมระบุว่า เป็นการกดขี่ขูดรีดของสังคมโดยเฉพาะสังคมในระบบทุนนิยมที่ไม่
ต้องการให้สตรีมีบทบาทในสังคมเพื่อรักษาผลประโยชน์ของฝ่ายทุนนิยม

^{๕๓} มัลลิกา วัชรารุท, "ผู้หญิงกับการพัฒนาประเทศ" ขบวนการดอกไม้นาน, (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2516), หน้า 51.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

. . . ก็ดกันไม่ให้สตรีมีบทบาทในสังคมให้ชุกทำแต่งงานบ้าน เพื่อสะดวกแก่การจูงจุมกเดิน ตลอดจนการทำให้สตรีกลายเป็นสินค้าบำบัดความใคร่ตามความต้องการเสพย์สุขใน สุรา นารี พาชี่ กี่ฟ้าบัตร์ . . . เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน พวกชู้ดริตจึงพยายามใช้เล่ห์เหลี่ยมต่าง ๆ เพื่อมอมเมาสตรี เช่น หลอกล่อให้ผู้หญิงหันมา สนใจแต่เฉพาะการแต่งตัวให้สวย ประกวดประชันขันแข่งความงามกัน เพื่อไม่ให้มีเวลาสนใจเรื่องที่มีสาระประโยชน์ เป็นต้น^{๕๕}

จากการกำหนดบทบาทของระบบทุนนิยมนี้เอง เป็นเหตุให้สตรีมีโลกทัศน์จำกัดอยู่แต่เฉพาะเรื่องในครอบครัวและต้องตกเป็นเบี้ยล่างของฝ่ายชาย กลุ่มนี้โจมตีว่า

ผู้หญิงต้องรักสวयरักงาม ต้องรักบ้านรักครอบครัว ต้องเลี้ยงดูลูก ค่านิยมอะไรทำนองนี้ทำให้ผู้หญิงจำนวนมากคิดไปไกลไม่พ้นเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย หรือครัวเรือนของตน เกลือกกลัวอยู่ในสิ่งคับแคบว่าเป็นของสูงส่งตั้งงามของชีวิต ชีวิตที่ถูกกดขี่และมอมเมาทำนองนี้ ทำให้สตรีส่วนใหญ่ต้องดำเนินชีวิตอย่างเป็นเบี้ยล่างชาย ระทมขมขื่น ไร้ศักดิ์ศรีและความรื่นรมย์^{๕๖}

^{๕๕} แสงทอง (นามแฝง), "สิทธิและเสรีภาพของสตรี," ขบวนการดอกไม้บาน, หน้า 18-19.

^{๕๖} วรรณภา แสงสุวิทย์, "ค่านิยมที่ระบบทุนนิยมมอบให้แก่สตรี," ทางเลือก (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2517), หน้า 6.

"ต้นกล้า" ผู้สนใจปัญหาของสตรี ได้แสดงทัศนะที่สอดคล้องว่า

แท้จริงหญิงคือคน
แต่ยอมทนยอมคุกเข่า
เพราะสังคมมอมเมา
และบิดเบือนตลอดมา

ระบบที่กดขี่
ที่ย่ำยีวงประชา
ยุคทาส - ศักดินา
ทุนนิยมที่มนาริ^{๕๗}

นอกจากนี้ยังได้ชี้ให้เห็นถึงการเอาเปรียบสตรีทางด้านแรงงาน ซึ่งทาง
นายทุนมักจะให้ค่าแรงต่ำกว่าชาย โดยอ้างว่าแรงงานหญิงสามารถให้ผลผลิตน้อยกว่า
การให้ค่าจ้างต้องดูตามกำลังแรงงานที่ให้ผลผลิต ปัญหานี้เกิดจากการปลูกฝังค่านิยมใน
สังคมนั้นเอง โดยไม่คำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่า

1. สภาพธรรมชาติทางสรีระวิทยาแตกต่างกัน ผู้หญิงจะ
แข็งแรงน้อยกว่า
2. ผู้หญิงต้องรับภาระในครอบครัวที่สังคมกำหนดเอาไว้
เช่น การทำอาหาร เลี้ยงดูเด็ก ปรนนิบัติต่าง ๆ^{๕๘}

^{๕๗} ต้นกล้า (นามแฝง), "ถึงหญิง," ทางเลือก, หน้า 34.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน.

ปัญหาโสเภณี ซึ่งเป็นปัญหาสังคมอันเกิดจากระบบศักดินาที่สร้างจิตสำนึกคนให้มองผู้หญิงเป็นเครื่องเล่น ทุนิยมที่ทำให้ผู้หญิงกลายเป็นสินค้ารอการซื้อขายในตลาดกามารมณ์ การเผยแพร่วัฒนธรรมอันเสื่อมทราม การเหยียดหยามศักดิ์ศรีของตนจากลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตกเป็นส่วนหนึ่งก่อให้เกิดปัญหาโสเภณี^{๖๐}

โดยการชักชวนให้สตรีมีความกล้าที่จะลุกขึ้นมาต่อสู้ ทำทาบกับอำนาจนิยมดั้งเดิมที่เอารัดเอาเปรียบสตรี โดยมีเป้าหมายที่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม วัฒนธรรม ประเพณีที่มอมเมาให้ยอมรับความเสียเปรียบทางเพศ

สมควรหรือยังที่ผู้หญิงจะได้ตระหนักถึงความสำคัญข้อนี้ เกิดเป็นทาสในเรือนเบี้ยใช้เวลาว่างให้ผ่านไปโดยการชู้ชิตินินทาเพื่อนบ้าน เลิกหลงใหลสรรพสิ่งที่ฟุ้งเฟ้อต่าง ๆ และเลิกใช้ความสวยงามเป็นเครื่องวัดศักดิ์ศรีเสียที หันมาใช้ความสามารถและพลังที่แฝงเร้นอยู่ให้เกิดประโยชน์ ด้วยโลกทัศน์อันกว้างไกล และพร้อมที่จะตัดลินชะตากรรมของตนเองอย่างมั่นคงเข้มแข็ง^{๖๑}

และยังพยายามปลุกฝังแนวความคิดของสตรีรุ่นใหม่ ในการสร้างจิตสำนึกและบทบาทใหม่แก่สตรี

^{๖๐} จิระนันท์ พิตรปรีชา, "โสเภณี," โลกที่สี่, หน้า 134.

^{๖๑} พลับพลึง (นามแฝง), "ปณิธานของผู้หญิงยุคใหม่," ขบวนการดอกไม้-บาน, หน้า 6.

ผู้หญิงรุ่นใหม่ จะไม่ติดอยู่กับข้ออ้างอันปราศจากเหตุผล จะ
 ไม่ยินยอมขายรูปลักษณ์ให้กับคำป้อยขอ จะไม่ใช่อารมณ์รุนแรงปราศจาก
 ความยั้งคิด เพราะเธอเชื่อว่า นั่นไม่ใช่ธรรมชาติของผู้หญิงที่เธอว่า
 กัน จะไม่ยอมรับคำสั่งหรืออำนาจอันกดขี่ใด ๆ แม้เธอจะมีร่างกาย
 อันอ่อนแอ บอบบาง แต่จิตใจเธอแข็งแกร่ง พร้อมทั้งจะเรียนรู้ปัญหา
 รอบข้างและยอมรับหรือแก้ไขมันด้วยการตัดสินใจของตนเอง⁷¹

นอกจากการสร้างจิตสำนึกและบทบาทใหม่ของสตรีแล้ว ยังชักชวนให้สตรี
 หันมาร่วมมือกันต่อสู้กับความอยุติธรรมในสังคม อันจะก่อประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม

ผู้หญิง ผู้นำความคิด ผู้อ่อนน้อมถ่อมตน
 กร้าวแกร่งและอ่อนโยนละมุนละไม
 ผู้หญิงวันนี้ แม่แบบของยุวไทยวันข้างหน้า
 ผู้หวัง และ ผันในความจริง
 มือที่นุ่มนวล จะโอบเอื้อ ผลัก ดัน ประคับคอง
 มือที่จะลบรอยร้าว ด้วยรัก เข้าใจ
 เพื่อทุกผู้ เพื่อไทย
 สถาพร⁷²

และยังเรียกร้องว่า สตรีเท่านั้นที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหาได้ประสบผลสำเร็จ
 เพราะเป็นปัญหาของสตรีเองโดยตรง จึงต้องเป็นหน้าที่ของสตรีเองซึ่งต้องเข้าร่วม
 กับผู้เสียเปรียบอื่น ๆ ด้วย

⁷¹ พลับพลึง (นามแฝง), ขบวนการดอกไม้บาน, หน้า 7.

⁷² สุ่มนอมร (นามแฝง), "ฉันเป็นผู้หญิง," ขบวนการดอกไม้บาน,

ทำลายระบบทราม	ที่หยาบหยามที่ดูร้าย
ระบบอันตราย	ที่กีดกร่อนความเป็นคน
รวมกันเข้าต่อสู้	หรือศัตรูจะทานทน
นี่คือหน้าที่ตน	พึงกระทำอย่ารั้งรอ
รวมพลังกันต่อสู้	ร่วมกับผู้ถูกกดขี่
ระบบที่อัปรีษ	จะอับปางกับมือเธอ ⁷³

และสตรีที่ถูกเอารัดเอาเปรียบเองก็ต้องเข้าร่วมการเรียกร้องสิทธิของตนเองด้วย โดยถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญ ดังที่สำ เร็จ คำพะอู ผู้สนใจประเด็นเรื่องสตรีท่านหนึ่งกล่าวว่า

ไม่ได้หมายความว่า การปลดแอกของสตรีต้องอาศัยการรวมตัวอย่างไร้ขอบเขต ตรงกันข้ามการเข้าร่วมตัวเพื่อปฏิบัติการกิจการปลดแอกนั้น จะต้องสามัคคีรวมตัวกับสตรีที่ถูกขูดรีดด้วยกัน ทั้งต้องปฏิเสธการเข้าร่วมกับสตรีที่จะขูดรีดคนอื่นเพราะการปลดแอกทางเพศนั้น ถ้าพูดให้ถึงที่แล้วก็คือ การปลดแอกทางชนชั้นเหมือนกัน มีแต่สตรีที่ถูกกดขี่ขูดรีดเท่านั้น ที่จะเป็นผู้แบกรับและผลักดันภารกิจการปลดแอกให้กับสตรีที่ถูกขูดรีดทั้งหมด⁷⁴

โดยชี้ให้เห็นว่าสตรีเองก็มีความสามารถไม่ด้อยกว่าชาย ดังนั้นจะต้องร่วมมือกันช่วยกระตุ้นให้สตรีก้าวออกมาแสดงความสามารถของตนและปลดปล่อยสตรีเองจากการกดขี่ความไม่เป็นธรรมในสังคม

⁷³ ตันกล้า (นามแฝง), ทางเลือก, หน้า 35.

⁷⁴ สำ เร็จ คำพะอู, "การปลดแอกสตรี," ทางเลือก, หน้า 43.

ชาติแท้ของหญิงไทย
 พลีเลือดอันร้อนรน
 เปรี๊ยะ เปรี๊ยะ คือเสียงปืน
 ว่างแอกกระแทกทั้ง
 มีแต่ต้อง "จัดตั้ง"
 แล้วแอกที่ชั่วร้าย
 อา....นาม "นักรบหญิง"
 หญิงชายจักชุน

ย่อมทรหดและอดทน
 อำนาจรัฐต้องช่วงชิง
 ยิงหยัดยั้นกระหน่ำยิง
 และถาโถมเข้าทำลาย
 มวลพลังทั้งชายหญิง
 จิงกระเด็นในบัดดล
 จักกักกองทัพสากล
 มวลประชาจักเรียงชั้⁷⁵

และพยายามเรียกร้องให้สตรีเห็นถึงคุณค่าของตนและเรียกร้องให้สังคม
 ยอมรับในคุณค่าของสตรีเท่าเทียมกับชาย เป็นการมองภาพของสตรีที่ต่างไปจาก
 ค่านิยมแบบเดิม กล่าวคือ

สตรีมีสองมือ
 เกลี่ยวเอ็นจักเป็นงาน
 สตรีมีสองตีน
 ยืนหยัดอยู่ร่วมกัน
 สตรีมีดวงตา
 มองโลกอย่างกว้างไกล
 สตรีมีดวงใจ
 สร้างสมพลังมวล
 สตรีมีชีวิต
 คุณค่าเสรีชน

มันยึดถือในแก่นสาร
 มิใช่ร่างหลงแพรพรรณ
 ไว้ป้ายปันมีความไฝฝัน
 มิหมายมันกินแรงใคร
 ไว้เสาะหาชีวิตใหม่
 มิใช่คอยชะม้อยชวัน
 เป็นดวงไฟไม่ผันผวน
 ด้วยเชอล้วนก็คือคน
 ล้างรอยผิดด้วยเหตุผล
 มิใช่ปรนงามมารมภ์

⁷⁵ ชุชั้ ประชาชน, เอเซียวิเคราะห์ข่าว,

ดอกไม้มีหนามแหลม
บานไว้เพื่อสะสม

มิใช่แยมคอยคนชม
ความอุดมแห่งผืนดิน⁷⁶

ข้อเรียกร้องของฝ่ายสังคมนิยมยังรวมถึงต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงด้วย
ดังที่ปรากฏในบทความเรื่อง "ผู้หญิงจะเข้าร่วมในการปฏิบัติได้อย่างไร" ตอนหนึ่งว่า

เพื่อที่จะไม่ให้ตนถูกกดขี่ ผู้หญิงจำเป็นต้องโยนความคิดเก่าของ
ศักดินานี้ออกไปเสีย ไม่จำเป็นที่จะต้องปรุงแต่งโฉมโนมพรรณของตน
ผู้ชายก็เช่นเดียวกันอารมณ์หรือความคิดที่กดขี่ผู้หญิงจะต้องขจัดให้หมด
ไป ไม่มองผู้หญิงอย่างที่สังคมศักดินาสอนให้มอง⁷⁷

การประสานงานกันระหว่างฝ่ายเสรีนิยมกับฝ่ายสังคมนิยม

การร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มสตรีที่เรียกร้องสิทธิสตรีทั้ง
2 กลุ่ม ดังกล่าว แม้จะมีเป้าหมายหลักเรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศเช่นเดียวกัน
แต่ในการดำเนินงานเรียกร้องสิทธิสตรีมีการประสานงานกันไม่มากนัก เนื่องจาก
เป้าหมายหลักของการเคลื่อนไหวเรียกร้องอันจะนำไปสู่ความเสมอภาคเท่าเทียมกันนั้น
ทำให้สตรีในกลุ่มแนวคิดเสรีนิยมบางท่านเห็นด้วยในประเด็นหลักนี้ หากมีการขอคำ
แนะนำก็ยินดีที่จะช่วยเหลือให้คำปรึกษา ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ รศ. วิมลศิริ ชำนาญเวช
ได้กล่าวแสดงความเห็นต่อการเรียกร้องของกลุ่มนักศึกษาในมหาวิทยาลัยขณะนั้นว่า

⁷⁶ จิระนันท์ พิตรปรีชา, "อหังการณ์ของดอกไม้," ขบวนการดอกไม้บาน,
หน้า 47.

⁷⁷ สำเริง คำพะอู, "ผู้หญิงจะเข้าร่วมในการปฏิบัติได้อย่างไร,"
ทางเลือก, หน้า 46.

เป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์ เด็ก ๆ มีความจริงใจ ดิฉันจะไม่ห้ามเลย ถ้าดิฉันจะลาเพราะมีกิจกรรมกลับจะส่งเสริมให้ทำกิจกรรม เป็นกลุ่มที่มีความจริงใจและอยากจะช่วยเหลือบ้านเมือง⁷⁸

ในด้านการเข้าไปร่วมมือดำเนินการเรียกร้องร่วมกับกลุ่มแนวคิดสังคมนิยมนั้น รศ.วิมลศิริ ช่านาญเวช กล่าวว่่า

ดิฉันไม่ได้เข้าไปร่วมเรียกร้องด้วยหรอก แต่เมื่อกลุ่มนี้เรียกร้องได้ เขาก็มาหาดิฉัน จำได้ว่าจีระนันท์ พิตรปรีชา ซึ่งเป็นเขาวชน 14 ตุลา เข้ามาขอคำแนะนำเรื่องรัฐธรรมนูญ ดิฉันก็แนะนำให้ไปเรียนวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายเพิ่ม เพราะฉะนั้นบอกเลยว่าดิฉันไม่ได้ไปสนับสนุนร่วมมือกับเขา แต่เขามาขอความร่วมมือจากดิฉันให้ไปอภิปราย ไปเป็นวิทยากรให้หน่อย ทีวีให้นิด มีประเด็นไหนที่ควรหยิบยก เนื่องจากพวกเขาเป็นเด็กขาดประสบการณ์ก็มาขอประสบการณ์จากเรา เราไม่ไปสนับสนุนร่วมมือหรอกเพราะงานของเราที่เต็มมือ ยุ่งจะยุ่งอยู่แล้ว จะมายุ่งกับเด็กอีกจะได้อย่างไร⁷⁹

ส่วนกลุ่มแนวคิดสังคมนิยมมองว่าอีกฝ่ายเป็นกลุ่มของบรรดาคุณหญิงคุณนายที่ห่างเหินกับมวลชนส่วนใหญ่ที่เดือดร้อนไม่ได้เป็นการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของสตรีที่ถูกต้องตรงกับปัญหาที่แท้จริงขณะนั้นเท่าใดนัก และยังมีความเห็นว่าการแก้ไข

⁷⁸ สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์วิมลศิริ ช่านาญเวช, อดีตอุปนายกและนายกสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย, 29 มิถุนายน 2538.

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน.

กฎหมายซึ่งเป็นเครื่องมือของชนชั้นผู้ปกครองนั้น มิได้นำมาซึ่งการมีความเสมอภาคอย่างสมบูรณ์ จึงไม่ควรให้ความสำคัญต่อข้อกฎหมายมากนัก ดังคำให้สัมภาษณ์ของวนิดา ดันติวิทยาพิทักษ์ ตอนหนึ่งว่า

เราจะเน้นด้านการเมืองมากกว่าด้านกฎหมาย คือเราไม่ค่อยสนใจด้านกฎหมายเท่าใด สมัยนั้นมักจะมองว่า กฎหมายเป็นเครื่องมือของผู้ปกครอง เพราะฉะนั้นกฎหมายมีทั้งดีและไม่ดี^{๘๐}

ทั้งนี้ น่าจะมาจากการที่ทั้งสองกลุ่มมีแนวความคิดในการมองปัญหาด้านความเสมอภาคของสตรีแตกต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มแนวคิดเสรีนิยมมีความเห็นว่า กฎหมายควรเป็นเป้าหมายหลักที่จะช่วยทำให้ข้อจำกัดด้านสิทธิสตรีเรื่องต่าง ๆ ที่มีบทบัญญัติไว้หรือที่ไม่ได้กล่าวไว้ในข้อกฎหมายให้หมดสิ้นไป และเปิดโอกาสให้แก่สตรีมากขึ้นในทุกกรณีเท่าเทียมกับชาย ขณะที่กลุ่มแนวคิดสังคมนิยมมีแนวคิดเข้าร่วมกับกลุ่มสตรีที่เดือดร้อนส่วนใหญ่ เช่น กรรมกร ชาวนา โดยวิธีการชุมนุมประท้วงเรียกร้องขอความเป็นธรรมทางด้านชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น รวมไปถึงมีแนวคิดที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมแบบเดิมให้มีความเท่าเทียมกันมากขึ้น

จึงเป็นเหตุให้การร่วมมือประสานงานกันในการดำเนินการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีมีน้อยมาก แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า กลุ่มแนวคิดสังคมนิยมจะไม่เห็นด้วยกับเป้าหมายหลักของกลุ่มแนวคิดเสรีนิยม ในเรื่องความเสมอภาคและการแก้ไขกฎหมาย เพราะมีผู้เคลื่อนไหวในกลุ่มแนวคิดสังคมนิยมบางท่าน ยินดีที่จะร่วมมือกับ

^{๘๐} สัมภาษณ์วนิดา ดันติวิทยาพิทักษ์, อดีตสมาชิกกลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์,

ฝ่ายเสรีนิยมเนื่องจากเห็นว่าเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาคในสังคมได้ ซึ่งก็เป็นในลักษณะของการรับเชิญไปร่วมอภิปรายหรือบรรยายตามสถานที่ต่าง ๆ ในประเด็นหัวข้อที่คิดว่าจะสามารถก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสตรีทั่วไปได้ ดังที่ จิระนันท์ พิตรปรีชา ให้สัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า

เขาเชิญเราไปพูด เราก็ไปทำที่เป็นมิตร แต่ไม่ได้ถึงกับประสานงานว่าเราจะเปิดเกมนี้อย่างไร เราจะเคลื่อนไหวเรื่องนั้นอย่างไร คือเขาทำอะไรที่เราเห็นด้วยก็ไปพูดให้เขาหน่อย คืออะไรก็ตามที่เป็นประเด็นเกี่ยวกับสตรีแล้วทำให้มันเสมอภาคเห็นด้วยทั้งนั้น^{๕๑}

อย่างไรก็ดี การเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีของทั้งสองฝ่ายมีบางประเด็นซึ่งต่างมีความเห็นสอดคล้องและมีกิจกรรมการเคลื่อนไหวตรงกันที่สำคัญคือ

1. การให้ความสำคัญกับหลักการด้านความเสมอภาคระหว่างเพศ

ในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ กลุ่มสตรีทั้งฝ่ายเสรีนิยมและสังคมนิยมต่างก็ให้ความสนใจดำเนินกิจกรรมเพื่อผลักดันให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นรัฐธรรมนูญที่ให้ชายและหญิงเสมอภาคกัน แต่การดำเนินงานดังกล่าวมีส่วนที่สอดคล้องและเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินงานของฝ่ายเสรีนิยม ที่มีเป้าหมายหลักต้องการให้มีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญให้ระบุว่า "ชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน" กล่าวคือ ฝ่ายเสรีนิยมได้อาศัยการเคลื่อนไหวของนักศึกษาบางประการเป็นข้ออ้างเรียกร้องให้ผู้มีอำนาจที่เกี่ยวข้อง และทางรัฐบาลเห็นความสำคัญในเรื่อง

^{๕๑} สัมภาษณ์จิระนันท์ พิตรปรีชา, อดีตเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2516, 4 พฤษภาคม 2538.

สิทธิสตรี เห็นได้จากเมื่อรัฐบาลตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 ไม่มีผู้หญิงร่วมเป็นคณะกรรมการด้วยเลยในครั้งแรก ฝ่ายเสรีนิยมจึงยื่นข้อเสนอให้รัฐบาล แต่งตั้งสตรีเข้าร่วมในคณะกรรมการดังกล่าวด้วย จากคำให้สัมภาษณ์ของ รศ. วิมลศิริ ชานาญเวช กล่าวตอนหนึ่งว่า

จากการเคลื่อนไหวในปี 2516 เรากลุ่มผู้หญิงเห็นว่า คนที่เดินแถวหน้า ฝ่ายกระสุนปืนคือผู้หญิง เพราะฉะนั้นเราก็คิดว่า ผู้หญิงควรจะมีส่วน เราก็บอกว่า เด็ก ๆ ร่วมเป็นร่วมตายกันมา ทั้งผู้ชาย ผู้หญิง กระสุนที่ยิงเข้ามาก็โดนทั้งผู้หญิง ผู้ชายตายทั้งนั้น รัฐบาลก็เลยยอมตั้งผู้หญิงคือคุณสุมาลี วีระไวทยะ^{๘๒}

ในขณะที่มีการพิจารณารัฐธรรมนูญอยู่นั้น กลุ่มสตรีฝ่ายสังคมนิยมนำโดย กลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์ได้เคลื่อนไหวไปชูป้ายเรียกร้องอยู่ที่หน้ารัฐสภา เพื่อให้พิจารณาผ่านบทบัญญัติที่ให้ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ทางฝ่ายเสรีนิยมเอง ก็ได้หยิบยกเอากรณีดังกล่าวมาชูประเด็นข้อเรียกร้องให้มีน้ำหนักชัดเจนขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ของวิมลศิริ ชานาญเวช ที่กล่าวถึงการเคลื่อนไหวในช่วงนั้นว่า

ให้ท่านดูลูกสาวป้อม ๆ หน้าขาว ๆ ที่ยืนหน้าสภา เรา ไม่ได้เรียกร้องเพื่อเราหรอก เพื่อเด็กเหล่านั้นต่างหาก ซึ่งในอนาคตพวกเขาจะต้องพบกับกฎหมายอันนี้^{๘๓}

^{๘๒} สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์วิมลศิริ ชานาญเวช, นายกสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายฯ ระหว่าง พ.ศ. 2534-2538, 4 พฤษภาคม 2538.

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน.

จะเห็นได้ว่า ในกรณีนี้แม้กลุ่มสตรีทั้งสองฝ่ายจะมีแนวความคิดที่ต่างกัน และไม่ได้ประสานงานกันโดยตรงเท่าใด แต่จากเป้าหมายหลักอันเดียวกันที่ต้องการให้ประชาชนทั้งชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ก็มีส่วนทำให้การเคลื่อนไหวสามารถสอดคล้องกันและยังได้เกื้อหนุนให้การดำเนินงานเรียกร้องสิทธิสตรีเป็นไปด้วยความสะดวก และประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง ดังปรากฏข้อความที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2517 ว่า ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

2. คัดค้านการประกวดความงาม

การจัดกิจกรรมด้านประกวดความงามเกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2477 ซึ่งในระยะเริ่มต้นถือว่าเป็นเรื่องที่มีเกียรติ โดยเฉพาะการประกวดนางสาวไทย เป็นการจัดขึ้นเพื่อตอบสนองนโยบายทางการเมืองของรัฐ ช่วยเหลือด้านการศึกษา สงเคราะห์และการกุศลต่าง ๆ ถือเสมือนว่าเป็นงานราชการประเภทหนึ่ง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2507 บรรณาสภาศทางการเมืองและสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมรวมถึงการก่อตั้งบริษัท Miss Universe ขึ้น เพื่อจัดการประกวดนางงามระดับนานาชาติ ส่งผลกระทบให้การประกวดความงามกลายเป็นเรื่องของเอกชน จัดงานโดยสมาคมนักเรียนเก่าวชิราวุธวิทยาลัย เพื่อผลประโยชน์ในด้านธุรกิจท่องเที่ยว จัดส่งนางงามไปแข่งขันกับสาวงามนานาชาติ จนกลายมาเป็นการประกวดเพื่อธุรกิจให้ผลตอบแทนแก่ผู้เกี่ยวข้องอย่างทั่วถึง^{๘๔}

^{๘๔} สุกัญญา กอบกิจสุขสกุล, "การประกวดนางสาวไทย (พ.ศ. 2477-2530)," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลป-ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531).

อย่างไรก็ดีการจัดกิจกรรมประกวดความงามในสังคมไทยก็มิได้รับความนิยมและจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด จากสภาพทางการเมืองโดยเฉพาะการเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มีผลกระทบโดยตรงต่อการประกวดนางสาวไทยที่ได้ว่างเว้นไปถึง 10 ปี นับตั้งแต่ พ.ศ. 2516-2526 อันสืบเนื่องมาจากสภาพสังคมไทยภายหลังการโค่นล้มของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร กลุ่มนักศึกษาปัญญาชน ได้เข้ามามีบทบาทต่อการเผยแพร่อุดมการณ์ใหม่ ๆ ให้แก่สังคม เพื่อเป็นแนวทางเปลี่ยนแปลงสังคมไทยไปในทางที่เหมาะสมและยุติธรรมมากขึ้น

ทั้งนี้ การประกวดนางงาม เป็นประเด็นหนึ่งที่กลุ่มสตรีทั้งสองฝ่ายได้ดำเนินการสอดคลองกัน คือ ต่างก็มีความคิดเห็นที่คัดค้านการจัดการประกวดนางงามในประเทศไทย ซึ่งฝ่ายเสรีนิยม มองว่า การจัดประกวดนางงามโดยการนำเอาสตรีมาnungน้อยห่มน้อยเดินประกวดประชันความงามกันบนเวทีนั้น เป็นการทำลายภาพลักษณ์การเป็นกุลสตรีของสตรีไทยที่ต้องรักษานวลสงวนตัว ประพฤติตนอยู่ในกรอบของประเพณีอันดีงามของไทย สร้างความฟุ้งเพื่อแก่สตรี จึงได้ดำเนินการประท้วงการจัดประกวดดังกล่าวให้สัมภาษณ์ของคุณหญิงจันทน์ สันตะบุตร ได้กล่าวถึงการประกวดความงามว่า

การประกวดนี้เพื่อศักดิ์ศรีของคนไทยก็ไม่ใช่ มันเป็นการประกวดเพื่อการค้า เป็นตัวแทนไทยในด้านสวยงาม สิ่งที่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ บางคนอาจเปลี่ยนโฉมหน้าไปเลยเมื่อเป็นนางสาวไทยจากไม่มีใครรู้จัก แล้วผู้หญิงอีกเยอะแยะที่ถูกรอบ ที่หายไป เป็นอย่างไร^{๑๕}

---

^{๑๕} สัมภาษณ์ คุณหญิงจันทน์ สันตะบุตร, นายกสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ระหว่าง พ.ศ. 2517-2522, 20 สิงหาคม 2538.

ส่วนฝ่ายสังคมนิยมก็มองว่า การประกวดนางงามเป็นการกดขี่ทางเพศ ประการหนึ่ง เปรียบเสมือนให้สตรีเป็นเพียงสินค้าที่จับมาประกวดสรรพคุณด้าน ความงามและเรือนร่างของสตรีเพื่อความสุขของฝ่ายชายผู้กดขี่ มิได้เป็นการ ยกย่องให้เกิดเกียรติและเห็นคุณค่าของสตรีเพศแต่อย่างใด จึงพยายามที่จะสะท้อนแนวคิดให้สังคมนิยมและสตรีสร้างค่านิยม ทศนคติใหม่ในด้านเน้นคุณค่าของสตรีทางสติปัญญา มากกว่าหลงติดกับค่านิยมความสวยงาม และให้สังคมนิยมรับสตรีเป็นคนมากกว่า วัตถุทางเพศ มีผลให้เกิดกระแสคัดค้านการประกวดความงามที่เน้นโชว์รูปร่าง เหตุผลหลักที่ฝ่ายสังคมนิยมนำมาโจมตีการจัดประกวดความงามคือ การประกวด ความงามเป็นการกดขี่ทางเพศ และการแสวงหากำไรบนเรือนร่างของสตรีของคน กลุ่มหนึ่ง ดังบทความเรื่อง "เทพีที่ประชาชนปรารภนา" กล่าวไว้ว่า

การประกวดกับกามารมณ์ เป็นเกมกีฬาที่บารุงจิตใจทางกามารมณ์ อย่างหนึ่งของชนกลุ่มน้อยผู้หนึ่งกินนอนกิน โดยไม่ต้องออกแรงงาน ทำงานเพื่อผลิตสิ่งที่มีคุณค่าในระบบศักดินา การละเล่นเพียงบำเรอ กามารมณ์แบบนี้ จะมีอยู่ในฮาเร็มของราชสำนักต่าง ๆ และตาม สำนักของเจ้าขุนมูลนายผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งลักษณะของมันก็คือ การยกเอา อนาคตอันสูงส่งมาเป็นศิลปะ และผูกขาดไว้สำหรับบำเรอกามารมณ์พวกตน ในราชสำนักและขุนนางราชสำนัก ต่อมาเมื่อระบบการผลิตแบบทุนนิยมที่ชนชั้นกลางผู้ลงทุนเป็นฝ่ายกุมอำนาจ ศิลปหรือนัยหนึ่งอนาคต ในฮาเร็มก็ถูกดึงออกมารับใช้ชนชั้นกลางผู้ลงทุน แล้วชนชั้นกลางผู้ แสวงหากำไรบางคนก็เลยถือเอาการจัดบำเรอกามารมณ์ เป็นการค้า กำไรไปเสียเลย การประกวดความงามหรือนัยหนึ่งการประกวดเนื้อ หนึ่งมังสาที่ปกปิดน้อยที่สุดเท่าที่จะน้อยได้ก็แพร่หลาย และรับใช้ผู้ค้า

กำไรร และผู้มักมากในกามารมณ์เพียงสองปากเท่านั้นเอง^{๘๖}

และยังเป็นการมอมเมาสตรีให้เห็นดีเห็นงามไปกับการที่ตนถูกมองเป็นวัตถุทางเพศ การเอาเรือนร่างอวดชายเป็นเรื่องธรรมดาถ้าเป็นการประกวด ซึ่งฝ่ายสังคมนิยม ได้โจมตีว่าเป็นความอับยศของสตรี และเป็นการแสวงหาผลประโยชน์จากเรือนร่างของสตรี ดังบทความเรื่อง "นางงาม : ความอับยศของผู้หญิง" กล่าวว่า

เราต้องถือว่านี่เป็นความอับยศของผู้หญิงที่นอกจากศักดิ์ศรีของความ เป็นคนจะถูกเหยียบย่ำชี้ยกลงไปเหลือแค่เป็นก้อนวัตถุบำบัดความใคร่ และยังถูกใช้เพื่อผลประโยชน์ของนายทุนต่างชาติ ยิ่งบำเพ็ญประโยชน์ ในการมอมเมาประชาชนให้ชนชั้นปกครอง^{๘๗}

อย่างไรก็ดี ในกรณีนี้กลุ่มสตรีฝ่ายสังคมนิยมมีการเคลื่อนไหวต่อต้านการ ประกวดนางงามที่ชัดเจนกว่าฝ่ายเสรีนิยม การดำเนินงานของสตรีทั้งสองฝ่ายต่อ การคัดค้านการประกวดนางงาม แม้จะมีได้ประสานงานกัน แต่ก็ เป็นกิจกรรมการ เคลื่อนไหวที่มีแนวคิดสอดคล้องกัน และยังได้สร้างแนวร่วมที่สำคัญ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ ส่งผลกระทบต่อให้การประกวดความงามต้องซบเซาลงชั่วระยะเวลากว่า 10 ปีทีเดียว

3. การให้ความสนใจต่อปัญหาโสเภณี

ปัญหาของโสเภณี ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สตรีฝ่ายเสรีนิยมและสังคมนิยม ได้หยิบยกขึ้นมากล่าวถึง และเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาของหญิงบริการทางเพศ

^{๘๖} คิลป์ พัทธ์ชัย, "เทพีที่ประชาชนปรารถนา," ใน ประวัติศาสตร์สตรี-ไทย, หน้า 166-167.

^{๘๗} "ว่าด้วยความเป็นมนุษย์" ใน ขบวนการดอกไม้บาน, หน้า 170-171.

เหล่านั้น กล่าวคือ ฝ่ายเสรีนิยมมีความเห็นว่า เด็กสาวที่ถูกหลอกลวงมาและที่สมัครใจมาเป็นหญิงบริการทางเพศนั้น ยังไม่มีกฎหมายควบคุมที่รัดกุม เป็นเหตุให้หญิงบริการเหล่านั้นมีชีวิตความเป็นอยู่ทุกข์ยาก ถูกข่มเหง ดังคำให้สัมภาษณ์ของคุณหญิงจันทน์ สันตะบุตร กล่าวถึงการเคลื่อนไหวเรื่องปัญหาโสเภณีนี้อีกว่า

ตอนนี้ดิฉันและคุณหญิงสายหยุด ดิฐการภักดี เดินทางไปที่ดอกคำใต้ จังหวัดลำพูน เห็นพวกนี้อยู่กันอย่างทุกข์ยาก การถูกเอารัดเอาเปรียบ ไม่มีการรักษาความสะอาดเพียงพอ เลยมาคิดกันว่า ควรจะแก้ไขให้มีช่องถูกต้องตามกฎหมาย ขอให้มียุทธศาสตร์ที่จะได้ไม่ทำให้หญิงพวกนี้ถูกข่มเหง มีคนเข้าไปตรวจตราได้ ไปรักษาตรวจสุขภาพได้ แล้วก็เก็บภาษีจากช่องนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่พวกเขา^{๑๑}

ฝ่ายเสรีนิยมจึงเรียกร้องให้ ยกเลิกพระราชบัญญัติปราบโสเภณี พ.ศ. 2503 เสีย และต้องการให้มีการจดทะเบียนทำบัตรประจำตัวผู้ค้าประเวณี มีอายุ 18 ปีขึ้นไป มีแพทย์ตรวจสุขภาพ หากสุขภาพไม่ดีห้ามรับแขก ควบคุมโรคติดต่อ และผู้ประกอบการต้องมีคุณสมบัติ เช่น ไม่เป็นโรคสุราเรื้อรัง ไม่เป็นโรคติดต่อ ไม่ติดยาเสพติด สถานที่ประกอบการต้องไม่อยู่ใกล้วัด ใกล้โรงเรียน^{๑๒} เป็นต้น

^{๑๑} สัมภาษณ์ คุณหญิงจันทน์ สันตะบุตร, นายกสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ระหว่าง พ.ศ. 2517-2522, 20 สิงหาคม 2538.

^{๑๒} "คุณหญิงสุภัทรา ยังเสนอแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่ง-พาณิชย์ สถานิติฯ ทั้ง คัดค้านและสนับสนุนจดทะเบียนโสเภณี," ไทยรัฐ (24 พฤษภาคม 2517) ใน สิทธิสตรี: ประวัติและวิวัฒนาการฯ, หน้า 228-229.

ส่วนฝ่ายสังคมนิยมก็มีการเคลื่อนไหวเรื่องโสเภณีเช่นกัน โดยมีความเห็นว่า เป็นการกีดขวางเพศประการหนึ่งเหมือนกัน เพราะผู้หญิงเหล่านี้ต้องตกเป็นทาสของเงินตรา และอารมณ์ของผู้ชาย อันเป็นปัญหาสืบเนื่องมาจากระบบเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่ฝ่ายสังคมนิยมต้องการเปลี่ยนแปลงอยู่แล้วก็ควรจะพิจารณาปัญหาโสเภณีด้วย^{๐๐} ตังเห็นได้จาก มีการศึกษาถึงมูลเหตุของการมาเป็นโสเภณี อันเกิดจากความยากจน การถูกล่อลวง ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมเสื่อม เกิดปัญหาสังคม ปัญหาภายในครอบครัว การแพร่โรคติดต่อทางเพศ ในบทความเรื่อง "โสเภณีปัญหาระดับโลก" ของจิระนันท์ พิตรปรีชา ได้เรียกร้องให้หญิงโสเภณีมองเห็นปัญหาของตน และมาร่วมมือช่วยกันแก้ไข

หน้าที่ของผู้ต่อสู้ในแนวทางมวลชนก็คือ การเผยแพร่ปัญหาและให้การศึกษาแก่ผู้อื่นหรือตัวโสเภณีเองให้เห็นถึงความไม่ เป็นธรรมของสังคม และจัดวางแนวทางการต่อสู้ในแต่ละสถานการณ์ไว้โดยมีจุดหมายคงเดิม^{๐๑}

ทั้งนี้ฝ่ายสังคมนิยมเชื่อว่า ความพยายามให้หญิงโสเภณีได้รับสวัสดิการ ได้รับค่าแรงที่เป็นธรรม และมีการจัดการด้านสาธารณสุขให้ดีขึ้นนั้นไม่อาจทำให้โสเภณีหมดสิ้นไป โสเภณียังคงอยู่และแพร่ขยายยิ่งขึ้น โดยกล่าวว่า

การแก้ไขปัญหาดังกล่าววิธีนี้อาจจะมีทางทำได้เร็วกว่าการคว่ำระบบเก่า หันมาสร้างระบบใหม่ก็จริง แต่เป็นแนวทางปฏิบัติไม่ใช่นโยบาย

^{๐๐} จิระนันท์ พิตรปรีชา, "โสเภณี ปัญหาระดับโลก," โลกที่สี่, หน้า 109-110.

^{๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

ปฎิวัติ มองดูเผิน ๆ อาจนับได้ว่าช่วยเหลือโสเภณีให้มีรายได้และ
 ความเป็นอยู่ที่ดี แต่ทำให้ผู้หญิงกลายเป็นโสเภณีเพราะสิ่งล่อใจเหล่านี้
 มากขึ้นในขณะเดียวกัน การใช้แรงงานในการผลิต การสร้างสรรค์
 สังคม ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ลดลง ผู้หญิงในสังคมเช่นนั้น กลายเป็น
 สิ่งสวยงามน่าใคร่ ผู้คนมีชีวิตอยู่ด้วยความต้องการทางกามารมณ์
 อันเกินขอบเขต ดังนั้นนักปฎิวัติจึงต้องปฏิเสธแนวทางสังคมสังเคราะห์
 เพื่อผลทางการต่อสู้^{๐2}

ด้วยเหตุนี้ ฝ่ายสังคมนิยมจึงเสนอให้นำปัญหาโสเภณี เข้าร่วมกับการ
 เคลื่อนไหวทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและค่านิยมของสังคมด้วย จึง
 จะทำให้ ผู้หญิงทุกคนได้รับการปลดปล่อยและมีความเสมอภาคกัน

อย่างไรก็ตามการเรียกร้องสิทธิสตรีของฝ่ายสังคมนิยมในสมัยประชาธิปไตย
 เบ่งบานนี้ ได้รับอิทธิพลมาจากแนวความคิดทางสังคมนิยมที่แพร่หลายในสังคมไทยตั้ง
 แต่อดีต โดยมีเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและค่านิยมของสังคม ซึ่งแนว
 ความคิดสังคมนิยมนี้ได้แพร่หลายอย่างมากในกลุ่มปัญญาชน โดยเฉพาะปัญญาชนใน
 สถาบันการศึกษา มีการนำเอาผลงานและข้อเขียนซึ่งมีเนื้อหาที่เสนอแนวคิดสังคมนิยม
 มาวิเคราะห์ ศึกษา ในที่สุดก็ได้ยอมรับเอาแนวทางดังกล่าวมาปฏิบัติ ซึ่งกลุ่ม
 ปัญญาชนเชื่อว่าเป็นแนวทางนำไปสู่ความเสมอภาคเท่าเทียมกันในสังคมได้ และ
 การต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิสตรีเริ่มได้รับความสนใจจากปัญญาชนสตรีภายหลังจากที่ได้
 มีนักศึกษาสตรีเข้าร่วมในการเรียกร้องรัฐธรรมนูญจนเป็นผลสำเร็จ ในเหตุการณ์
 14 ตุลาคม 2516 อันแสดงว่า เมื่อสตรีได้มีส่วนร่วมเคียงบ่าเคียงไหล่กับชายนำ
 พาคความสำเร็จมาสู่การเมืองได้แล้ว สตรีก็ควรจะได้รับเสมอภาคเช่นเดียวกับ

^{๐2} เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

ชายด้วย ทำให้ นักศึกษาศสตรีกเกิดความตื่นตัวเข้ารวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้อง ความเสมอภาค และได้ขยายแนวคิดดังกล่าวมาสู่กลุ่มคนระดับล่าง คือกรรมกรสตรี ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับความเดือดร้อนจากความไม่เสมอภาคอย่างมาก และยังเป็นกลุ่มคนจำนวนมาก หากการเรียกร้องเป็นผลสำเร็จประโยชน์ก็จะตกแก่กลุ่มชนชั้นล่าง เหล่านั้น

ประเด็นที่ฝ่ายสังคมนิยมนำมาเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีก็คือ การปลดปล่อยตนเองของสตรีเพศ ซึ่งฝ่ายสังคมนิยมเชื่อว่าค่านิยมแบบเก่าในสังคม ที่มีต่อสตรีเป็นเหตุให้สตรีต้องประสบกับปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบใน 2 ลักษณะ คือ การถูกกดขี่ทางชนชั้น และการกดขี่ทางเพศ จึงได้เสนอข้อเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงค่านิยม ทศนคติแบบเดิมนั้น และปลูกฝังจิตสำนึกใหม่ให้ยอมรับบทบาทคุณค่าของสตรี ขณะเดียวกัน สตรีเองก็ต้องสร้างจิตสำนึกไม่ยอมรับบทบาทที่ต้องถูกเอารัดเอาเปรียบ กล้าที่จะพิสูจน์ความสามารถ และคุณค่าของตน ซึ่งการเคลื่อนไหวดังกล่าวมีปฏิกิริยาตอบสนองจากสังคมทั่วไปและส่งผลต่อผลการดำเนินงาน ซึ่งจะ ได้วิเคราะห์รายละเอียดในบทต่อไป

กล่าวโดยสรุป การเรียกร้องสิทธิสตรีในสมัยประชาธิปไตยแบ่งบาน เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในประเทศเป็นประเด็นหลัก โดยมีปัจจัยภายนอกจากการกำหนดให้ปี พ.ศ. 2518 เป็นปีสตรีสากลคอยสนับสนุนให้เกิดความตื่นตัวเคลื่อนไหวในประเด็น ที่เกี่ยวข้องกับสตรี การที่กล่าวว่าปัจจัยจากภายในประเทศเองเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ มีการเรียกร้องสิทธิสตรีขยายวงกว้างและเป็นที่สนใจของสตรีและประชาชนทั่วไป เนื่องจากสตรีได้มีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญนำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ในที่สุดจอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีขณะนั้นต้องลาออก จากตำแหน่ง มีการแต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีชั่วคราว เพื่อทำหน้าที่ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มสตรี

ที่มีแนวความคิดด้านความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ 2 แนวคือ แนวคิดเสรีนิยมและสังคมนิยม กล่าวคือ กลุ่มสตรีแนวความคิดเสรีนิยมได้มีการดำเนินงานในลักษณะที่ก้าวหน้าขึ้น นอกเหนือไปจากการเผยแพร่แนวคิดและการเคลื่อนไหวสู่สาธารณชน การร่วมมือกับองค์กรสตรีต่าง ๆ เช่น สภาสตรีแห่งชาติและกลุ่มส่งเสริมสถานภาพสตรี ยังได้มีการขยายบทบาทการดำเนินงานมาสู่สถาบันการเมืองด้วย เห็นได้จากมีสมาชิกบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ซึ่งเป็นแกนนำสำคัญในการเรียกร้องสิทธิสตรีได้เข้าเป็นสมาชิกในสถานนิติบัญญัติ และในคณะกรรมการต่าง ๆ ที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นเพื่อให้ทำหน้าที่พิจารณากฎหมาย สำหรับข้อเรียกร้องที่ฝ่ายเสรีนิยมได้ดำเนินการคือ เรียกร้องให้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 ระบุให้หญิงและชายมีความเท่าเทียมกัน เรียกร้องให้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว และ บรรพ 6 ว่าด้วยมรดก และเรียกร้องให้แก้ไขกฎระเบียบข้อบังคับของหน่วยงานราชการต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับหลักการด้านความเสมอภาคที่ระบุไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ ส่วนกลุ่มสตรีแนวความคิดสังคมนิยมเพิ่งเริ่มต้นการเคลื่อนไหวอย่างชัดเจนในสมัยนี้ เนื่องจากอิทธิพลของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ปรากฏว่าสตรีได้เข้าร่วมการต่อสู้เพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ซึ่งการเรียกร้องครั้งนั้นสามารถประสบผลสำเร็จ อันแสดงให้เห็นถึงบทบาททางการเมืองของสตรี จนเป็นเหตุให้สตรีเริ่มนำมาเป็นแบบอย่าง และเกิดความสนใจที่จะมีส่วนร่วมในสังคมเท่าเทียมกับชาย แต่เนื่องจากค่านิยมเดิมของสังคมซึ่งฝ่ายสังคมนิยมมองว่าทำให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบ ไม่เป็นธรรมต่อสตรีประกอบกับแนวคิดสังคมนิยมได้เสนอแนวทางใหม่ในการวิเคราะห์ปัญหาของสังคมซึ่งก็สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มปัญญาชนขณะนั้น จึงได้ยอมรับเอาแนวคิดของสังคมนิยมมาปฏิบัติและทำการเคลื่อนไหวโดยเชื่อว่าเป็นวิธีที่ดีและเหมาะสมที่สุดที่จะนำไปสู่ความเสมอภาคเท่าเทียมกันทั้งหญิงและชาย นั่นคือมีเป้าหมายที่ต้องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและค่านิยมเดิมของสังคม โดยที่กลุ่มสตรีฝ่ายสังคมนิยมได้ดำเนินการเคลื่อนไหวไม่เพียงเฉพาะกลุ่มปัญญาชนสตรีในสถาบันการศึกษาเท่านั้น ยังได้ขยายแนวร่วมสู่กลุ่มภายนอก ซึ่งเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ของสังคม

คือ กลุ่มกรรมการสตรีด้วยโดยเสนอขอเรียกร้องให้สตรีสร้างจิตสำนึกและบทบาทของ
ตนใหม่

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีในสมัยนี้พบว่า
กลุ่มสตรีทั้งสองฝ่ายมีการเคลื่อนไหวในลักษณะที่สอดคล้องกันที่สำคัญ 3 ประเด็นคือการ
ให้ความสำคัญกับหลักการด้านความเสมอภาคระหว่างเพศคัดค้านการประกวดความงาม
และความสนใจต่อปัญหาโสเภณีดังกล่าวแล้ว ส่วนปฏิบัติการของสังคมต่อการดำเนินงาน
ของสตรีทั้ง 2 แนวคิด และผลการดำเนินงานนั้นจะได้ทำการศึกษา นำเสนอ
รายละเอียดในบทต่อไป